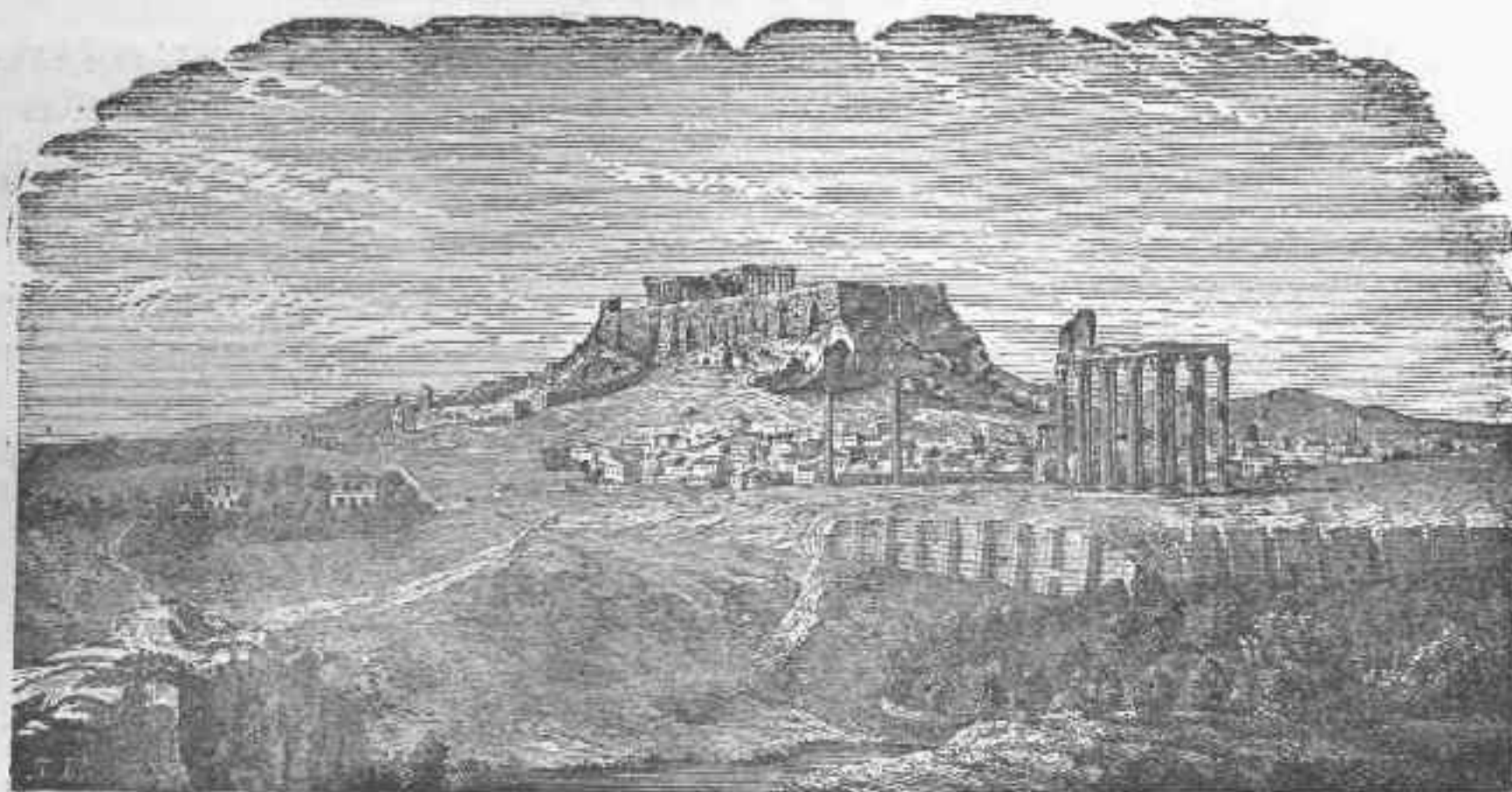

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ, 1866.

ΤΟΜΟΣ ΙΖ΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 398.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ.

(Απεργάσθη ἐν τῷ « Ἀθηναίῳ » ὑπὸ Ν. Δραγούμη.)

ΔΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ἀκροάματα, ὡς ὠνόμασεν αὐτὰ ὁ πρόεδρος τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, δὲν εἶναι ἐφευρέσεις τῶν νεωτέρων χρόνων. Πρὸ δύο χιλιῶν καὶ τετρακοσίων περίπου ἐτῶν ὁ Ἡρόδοτος, περιελθὼν διάφορα μέρη τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, καὶ συλλέξας πολλὰς περιέργους καὶ χρησίμους εἰδήσεις, ἐσκοπεῖτο πῶς τάχιστα καὶ ἀπραγμοσίεστατὰ τὰ μεταδώσῃ αὐτὰς καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας. Νομίσας δὲ καταλληλοτάτην πρὸς τοῦτο τὴν δημοσίαν ἀνάγκωσιν, μετίδῃ πρῶτον μὲν εἰς τὰ μεγάλα Ὀλύμπια, εἶτα δὲ ἐνταῦθα, εἰς Ἀθήνας, καὶ ἀνέγνω εἰς ἐπήκοον πάντων τὰς γινώσκας ἐντὶ ἱστορικῶς αὐτοῦ βίβλους. Καὶ ποτὲ μὲν ἐξιστορῶν τὰς πρὸς τοὺς βαρβάρους μάχας τῶν Ἑλλήνων, ποτὲ δὲ ἐξεικονίζων τὰ ἔθνη καὶ ἔθιμα ἀγνώστων ἐθνῶν, καὶ ἄλλοτε περιγράφων τεράστια τῆς φύσεως, τοσοῦτον ἐδίδασκε, καὶ ἐξήπτε τὸν ἐνθουσιασμόν, καὶ ἔταρπε τὰς ἀκοὰς, καὶ εἰς γέλωτα ἐκίρει τὰ χεῖλη, ὥστε καταγοητευόμενοι οἱ ἀκροαταὶ Μούσας ὠνόμαζον τὰς βίβλους τοῦ ἱστορικοῦ. Τοῦ

Ἡροδότου τὸ παράδειγμα ἐμιμήθησαν μετὰ ταῦτα καὶ ὁ Πρόδικος, καὶ ὁ Ἰππίας, καὶ Ἀναξίμενης ὁ Χίος, καὶ Πῶλος ὁ Ἀκραγαντινός καὶ ἄλλοι.

Τοῦ προπάτορος ἡμῶν Ἡροδότου τὸ παράδειγμα μιμούμεθα καὶ ἡμεῖς σήμερον. Σημειώσατε δὲ παρακαλῶ ὅτι λέγω ἀπλῶς τὸ παράδειγμα διότι « ἡ ἀκρίβεια, καὶ τὸ κάλλος τῶν λόγων, καὶ ἡ ἀρμοσία, καὶ ὅσα καλὰ ἐκεῖνος ἄμα πάντα συλλαβὼν ἔχει, πέρα εἰς τῆς εἰς μίμησιν ἐλπίδος », ὡς ὀρθότατα λέγει ὁ Λουκιανός ⁽¹⁾. Τὸ κατ' ἐμὲ τοῦλάχιστον ἐκλείψας ἱστορικὴν ὑπόθεσιν ἀνέβην δειλιῶν μὲν εἰς τὸ βῆμα, τὰς ἐλπίδας ὅμως ἀνατιθέμενος εἰς τὴν ἐγνωσμένην εὐρένειαν τῶν διανοητῶν, πρὸς δὲ ἐξαιρέτως ἀποτείνεται ἡ ὀμιλία μου. Παρακαλῶ δὲ καὶ τοὺς κυρίους τὰ μὲ ἀξιώσωσι καὶ αὐτοὶ τῆς ἰδίας συγκαταβάσεως, μέλλοντα τὰ ἀναπολήσω πράγματα οὐχὶ ἄγνωστα εἰς αὐτοὺς ⁽²⁾.

⁽¹⁾ Ἡρόδ. ἡ Ἀσίων.

⁽²⁾ Κατὰ τὴν σύμπεξιν τῆς ἐπομένης ὀμιλίας συνεβουλεύθη μὲν τοὺς συγγραφεῖς, ὧν τὰ ὀνόματα φαίνονται ἐν ταῖς ὑποσημειώσεσι, καὶ τὸ *Mulierum graecorum quae oratione prosa κλ.* (1739 Λονδίνον) τοῦ Ἰω. Χριστιανοῦ Οὐολφίου, περὶ ἧς ἐκδόσεως δὲ ἰδίως ἄρθρον δημοσιεύσεν ἐν τῇ *Edinburgh Review*. Αὐτοῦ τυχὼς ὅμως δὲν εὗρον ἐν Ἀθήναις καὶ τὸ ἕτερον σύγγραμμα τοῦ αὐτοῦ Οὐολφίου, τὸ ἐπιγραφόμενον « *Γυναικῶν ἑλληνικῶν λαϊφανα πεζά*, » καὶ ἐν Λονδίνῃ ὡσαύτως ἐκδοθὲν τὸ αὐτὸ ἔτος.

ΑΠΟ ΤΡΙΩΝ περίπου χιλιάδων καὶ ἑξακοσίων ἐτῶν, ἀπὸ τῆς προφήτιδος Μαρίας⁽¹⁾ μέχρι τῶν συγγραφίδων τῆς Καλύβης τοῦ Θωμᾶ καὶ τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν γυναικῶν, πολλάκις τὸ ὠραῖον φύλον ἀπέδειξεν ὅτι οὐδόλως ἐλαττοῦται τοῦ ἑτέρου κατὰ τὰ τὴν εὐγλωττίαν, τὴν φαντασίαν καὶ τὴν ποίησιν. Ἄξια ἄρα μελέτης τὰ κατὰ διαφόρους λαοὺς καὶ χρόνους προϊόντα τῆς γυναικείας διανοίας· ἐγὼ δὲ καὶ ὁμολογῶ ἀναζωπυρουμένην ὅλην μου τὴν περιέργειαν, ὅσας ἀναγινώσκων πόνημα τῆς Κ. Στάελ ἀνευρίσκω τὸ ὀργῶν πάθος καὶ τὸ ὑπερχειλίζον αἰσθημα τῆς λεπτῆς σειρήνης, εἰ καὶ ἔθνους διεφορᾷ, καὶ ἄλλοια ἀγωγὴ, καὶ θρησκεία ἀντίθετος, καὶ δις χιλίων πεντακοσίων ἐτῶν ἀπόστασις χωρίζουσιν ἀπ' ἀλλήλων τὰς δύο εὐκλεεῖς θυγατέρας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Γαλλίας. Ἄξιον πρὸς τούτοις σημειώσεως, ὅτι πᾶσαι αἱ διὰ τῆς γραφῆς ἐρμηνεύσασαι τὰς ἰδέας ἢ τὰ αἰσθήματα αὐτῶν, ἐνατύπωσαν καὶ τοῦ οἰκείου γένους τὴν ἰδιαιτέραν σφραγίδι. Ὅρθως ἄρα ἔλεγέ τις Γάλλος, ὅτι αἱ ἰδέαι καὶ τὸ ὕψος ἔχουσι γένος, γένος ὅμως πολὺ εὐρύτερον τὰ ὅρια ἢ ὅσον ὥρισαν οἱ γραμματικοί.

Ὅτι ἡ γυναικεία διάνοια, ἥς τινος τὴν χάριν, τὴν λεπτότητα καὶ τὸ κάλλος ὁμολογοῦσι πάντες, δὲν πλουτεῖ πρωτοτυπίας, ποικιλίας καὶ τόλμης, καὶ ἄλλοι εἶπον πρὸ ἐμοῦ. Ὁ Δημοσθένης, ὁ Τάκιτος ἢ ὁ Σεξπῆρος δὲν εἶναι ἐκ τῶν προσφιλῶν τῷ ὠραίῳ φύλῳ συγγραφέων· διότι, μικρὰ σειρὰ συλλογισμῶν καταπονεῖ τὴν φαντασίαν αὐτοῦ, ἥτις ἀνυψοῦται μὲν μέχρι τῆς μέσης ζώνης, καταπίπτει ὅμως εἴποτε τολμήσει ν' ἀναπετάσῃ καὶ πρὸς τὴν ἀνωτέραν τὰς ἐλαφροῦς πτέρυγας. Ἐν γένει, ἐκλέγουσιν αἱ γυναῖκες, στρέφονται ἀδιακόπως περὶ αὐτήν, νῦν μὲν προσμειδιῶσαι περιπαθῶς, ἄλλοτε δὲ πτερυγίζουσαι ἐπιχαρίτως, πάντοτε δὲ περιπτυσσόμεναι φιλοστόργως αὐτήν. Οὐδέποτε περιστρεφάμεναι ἐπιδόθη εἰς πτήσιν κομφοτέραν καὶ πλέον γαλήνιον. Ἀγαπᾷ δὲ καὶ νὰ ἀνακυκλώσῃ τὴν αὐτὴν ἰδέαν, νὰ ἀναλίσκῃ αὐτὴν μετὰ χάριτος καὶ νὰ περιφέρωνται ἐντὸς περιοχῆς στενᾶς ἐχούσης τὰ ὅρια. Φύσει εὐγλωττοι, τὴν εὐγλωττίαν αὐτῶν δανείζονται παρὰ τῆς εὐαισθησίας μᾶλλον ἢ τοῦ βίου πάθους· τὴν φαντασίαν ζωοποιεῖ, τὰς εἰκόνας αὐτῶν χρωματίζουσι διὰ χλιαροῦ μᾶλλον ἢ φλογε

ροῦ φωτός· ἀγαπᾷ δὲ καὶ τῆς γλώσσης τὰ κοσμήματα, καλλωπίζουσι τὸ ὕψος μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιμελείας μεθ' ἧς καλλωπίζουσι καὶ ἑαυτάς. Καὶ ἂν ἐξαίρεσωμεν δύο ἢ τρεῖς, τὴν Κ. Dacier φέρει εἰπεῖν καὶ τὴν Κ. Duchâtelet⁽¹⁾, εἰς τὸ τρίτον τῆς γραμματικῆς γένος ἀνηκούσας, οὐδέποτε γυνὴ παρεστράφη τῶν νόμων τῆς ἰδίας φύσεως· οὐδέποτε ἔργον ἐξεληθὺν ἐκ τῶν ἀπαιτῶν αὐτῆς δακτύλων παρεγνωρίσθη, ὥστε ν' ἀποδοθῇ εἰς τὰς τραχεῖας χεῖρας τοῦ ἑτέρου τῶν φύλων. Ὡς τῶν ποιμενικῶν αὐλῶν οἱ μελωδικοὶ καὶ πεθητικοὶ φθόγγοι, οὕτω καὶ αὐτῶν ἡ φωνή, ἡ ἐρμηνεύουσα τὴν χαρὰν ἢ τὴν λύπην, εἶναι μονότονος. Ἀλλὰ, ὅποια πλήρης χάριτος καὶ γοητείας μονοτονία! Ὁμοιάζει πρὸς τὴν ὁμομόρφον μὲν, ἀλλὰ καταπληκτικὴν λευκότητα καὶ τὸ ἀμβρόσιον ἄρωμα τοῦ κρίνου. Ὁ Μελέαγρος, ὅστις ἐπλεξε στέφανον πρὸς τοὺς ποιητάς, τὸ κρίνον φαίνεται παρὰδεχόμενος καὶ αὐτὸς ὡς σίμβολον τῆς γυναικείας εὐφυΐας· διότι, ἐνῶ πρὸς τοὺς ἄνδρας προσφέρει, τούτῳ μὲν κλῶνα δάφνης μελαμπέταλον, ἐκείνῳ δὲ θαλαροῦς κορύμβου κισσοῦ, καὶ ἄλλοις κάρυν, μύρτον καὶ πλατάνιστον, τὴν Ἀνύταν ὅμως, τὴν Μοῖραν, τὴν Νοσσίδα στέφει δι' εὐανθέμων καὶ μυροπνῶων κρίνων⁽²⁾.

Καὶ παρὰ μὲν τοῖς πρὸς ἄρκτον λαοῖς ἡ ἐντελής ἀνάπτυξις τῆς γυναικείας διανοίας ἐγένετο ἐπὶ τοῦ χριστιανισμοῦ· διὸ σπανίως εὐρίσκομεν πρὸ αὐτοῦ ἀσθενῆ τινα ἔχνη τῆς ἰδιαιτέρας δεξιότητος, δι' ἧς διακρίνεται τὸ καθ' ἡμᾶς ὠραῖον φύλον περὶ τε τὸν ἑμμετρον λόγον καὶ τὴν συγγραφὴν ὑπομνημάτων, περιηγήσεων καὶ μυθιστοριῶν. Ἡ μεγίστη ἄρα τῶν γυναικῶν ἐπιρροή ἐπὶ τε τὴν ποίησιν καὶ τὴν φιλολογίαν ἄρχεται ἀπὸ τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἡ παρθένος Μαρία κατέστη τῆς μητρικῆς στοργῆς καὶ τῆς παγκοσμίου ἀγάπης τὸ θεῖον σύμβολον⁽³⁾. Ἡ ἀγωγὴ τῶν γυναικῶν, ἀνυψωθείσα σήμερον εἰς βῆθμόν τελειότητος, ἥτις ὅμως δὲν ἔφθασεν εἰς εἰς τὰ τελευταῖα αὐτῆς ὅρια, ἐγένετο μικρὰ καὶ ἐπίπονος· διότι, διὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν, ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ὑπῆρξαν δοῦλαι, ἡ δὲ χειρφετικὴ, βραδέως τελουμένη, οὐδὲ τὸ ἡμῖς τοῦ κόσμου κατέκτησεν ἄχρις ὥρας.

Παρακαλῶ δὲ τὴν ἀναγνώστην νὰ ἔχῃ κατὰ νοῦν, ὅτι τὰ ἐν τῷ «Ἀθηναίῳ» ἀπαγγελλόμενα εἰσὶν ἀπλῶς διαλέξεις καὶ οὐχὶ ἐπιστημονικαὶ πραγματεῖαι.

(1) «Ἐλαθε δὲ Μαρία ἡ προσφθις ἡ ἀδελφὴ Λαρόν τὸ τυμπανον ἐν τῇ χειρὶ αὐτῆς, καὶ ἐξῆλθεν πᾶσαι αἱ γυναῖκες ἐπίσω αὐτῆς μετὰ τυμπάνων καὶ χορῶν. Εἰσῆρχε δὲ αὐτῶν Μαρία λέγουσα· ἄσσωμεν τῷ Κυρίῳ ἐνδόξως γὰρ θεοδοῦνται, κλ.» Εἰς δ. Καρ. ΙΕ', 30, 21.

(1) Ἠκμασεν ἡ μὲν Κ. Dacier περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΖ' καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος, καὶ μετέφρασε γαλλιστὶ τὴν Ἰλιάδα, τὴν Οδύσσειαν, τὸν Πλούταρχον καὶ ἄλλα. Ὁ Boileau ἔλεγεν αὐτὴν ἀνωτέραν τὴν παιδείαν καὶ τοῦ ἑλληνιστοῦ αὐτῆς συζύγου. Ἡ δὲ Κ. Duchâtelet τὴν ΙΗ', καὶ ἔγραψε περὶ φιλοσοφίας καὶ συγγραμμάτων. Ἐπῆρθε δὲ καὶ τοῦ Βολταίρου φίλη.

(2) Ἀνθολ. IV, I. Μελέαγρου στέφανος.

(3) «The idea and place of woman have been slowly and laboriously elevated by the Gospel,» εἶπε καὶ ὁ Gladstone ἐν τῷ ὀνομαστῷ αὐτοῦ συγγράμματι τῷ ἐπιγραφόμενῳ «Studies on Homer κτλ. Vol. II, Sect. IX.

Ἐν δὲ τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι τὰ τῶν γυναικῶν ὑπέστησαν οὐκ ὀλίγας μεταβολάς. Πρὸ τοῦ δημοκρατικοῦ τῶν Ἀθηνῶν πολιτεύματος αἱ γυναῖκες ἦσαν εὐντροφοὶ τῶν ἰδίων συζύγων· ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν μάλιστα χρόνων ἡ γυνὴ ἦτο συνεταίρις καὶ σύμβουλος τοῦ πολεμιστοῦ. Κατὰ τὸν Ὀμηρον, τὸν ἀκριβῆ τοῦτον ζωγράφον τῶν ἀρχαιοτάτων ἡθῶν, ἡ Ἥρα οὐ μόνον ἴση πρὸς τὸν σύζυγον, ἀλλὰ καὶ ἀντίζηλος αὐτοῦ ἦτο· ἡ Ἀφροδίτη, ἡ Παλλὰς, ἡ Θέτις εἶχον ἴσον μετὰ τῶν ἄλλων θεῶν τὸ ἀξίωμα· ἡ ξανθὴ Ἀγαμέμνη, ἡ γινώσκουσα τὸσα φάρμακα « ὅσα τρέφει εὐρεῖα χθών » ⁽¹⁾, ἐτάσσετο μετὰ τῶν ἡρώων· ἡ Πηνελόπη ἐγένετο μεγάλθυμος καὶ σεβαστὴ γυνὴ· τῆς δ' Ἑλένης τὸ κάλλος, καὶ τοὶ παρεκτραπέσις, τοσοῦτον εἶχε τὸ κράτος, ὥστε καὶ στρατιῶται, καὶ ἱερεῖς, καὶ πολιότριχες πρεσβύται, προσεκόμιζον αὐτῇ ὑποκλίσεως καὶ λατρείας θυμιάμα. Ἐν γένει δὲ αἱ κοινωνίαι ὅσαι εἶχον ἡρωϊκὴν τὴν διοργάνωσιν, μέγα σέβας ἔτρεπον πρὸς τὰς γυναῖκας. Οἱ Γερμανοὶ, οἱ ἱππῶται τοῦ μέσου αἰῶνος, οἱ ἀρχαῖοι τῶν Ἰνδιῶν πολεμισταί, ἔνευον πρὸ τῶν γυναικῶν τὴν κεφαλὴν. Ἡ Σίτα ὑπῆρξεν ἡρώϊς οἷα καὶ ἡ Geneviève de Brabant ⁽²⁾. Ὁ πολεμιστὴς ἐκστρατεύων καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων τὸν θάνατον, ἀνέθε-
 τεν εἰς τὴν σύζυγον τὴν ἀνωτάτην τοῦ οἴκου διοίκησιν· δὲν ἦτο ἄρα δούλη ταπεινὴ, ἀλλὰ δέσποινα, δίδουσα συμβουλὰς καὶ προσταγὰς καὶ ἔχουσα ἰδίαν ἐνέργειαν. Οἱ Δωριεῖς, τηρήσαντες ἐπὶ μακρὸν τὰς παρὰδόσεις καὶ τὰ λείψανα τῆς ἡρωϊκῆς διοργανώσεως, ἔδωκαν εἰς τὰς γυναῖκας ἐλευθερίαν ἐνεργείας, ὕψος κοινωνικῆς θέσεως καὶ φρονήματος, ἅτινα ὁμῶς ἀφῆρπξαν τὰ νεώτερα τῆς Ἀσίας ἔθνη. Ὁ Πίνδαρος ὁμιλεῖ μετ' εὐλαθείας περὶ τῶν γυναικῶν, καὶ ὡς Δωριεὺς, ἐκπροσωπῶν τὰ ἦθη καὶ τὰς ιδέας τῶν συμπολιτῶν, ἀνυμνεῖ τὸ μεγαλεῖον τοῦ κάλλους καὶ τὴν εὐγένειαν τῆς γυναικός. Ἡ Θεσσαλία, ἡ Αἰτωλία, πᾶσα ἐνὶ λόγῳ ἡ πρὸς ἄρκτον Ἑλλάς, ὀλιγώτερον τῆς Ἀττικῆς ἐπέικουσαι εἰς τὴν ἐπιρροὴν τῶν Ἰώνων, ἐχορήγουν εἰς τὰς γυναῖκας δικαιομα-
 τα, καὶ μὲν περιορισμένα, ἀσφελιστικὰ ὁμῶς τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν. Ἐν τῇ Σπάρτῃ καὶ ὀνομαζόντο καὶ ἦσαν δέσποιναι· γνωστὸν δὲ ὅτι τοῦ Λυκούργου οἱ νόμοι σκοπὸν εἶχον νὰ καταργήσωσι τὴν μεταξὺ τοῦ ἀνδρικοῦ καὶ τοῦ ἀσθενεστέρου φύλου φυσικὴν ἀνισότητα, καὶ νὰ μετασκευάσωσι τὰς Λακωνίνας εἰς

ἀθλητὰς καὶ ἥρωας. « Μόναι τῶν ἀνδρῶν ἀρχετέ ὤ-
 μεις αἱ Λακωνίαι », εἶπε ποτὲ τις ξένη, πρὸς τὴν σύζυγον τοῦ Λεωνίδου ⁽³⁾. Καὶ οὐ μόνον τῶν οἰκῶν « ἦρχον κατὰ κράτος, λέγει ὁ Πλούταρχος, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς δημοσίαις πράγμασι, καὶ γνώμης μετελάμβανον καὶ παρόρησις περὶ τῶν μεγίστων » ⁽²⁾. Ἡ θυγάτηρ τοῦ Λεωνίδου καὶ σύζυγος τοῦ Κλεομένης Χαιλωνίς, ἡ χήρα τοῦ νεωτέρου Ἀγιδος Ἀγιά-
 τις, ἡ μήτηρ τοῦ Ἀγιδος Ἀγησιστράτη, ἡ μήτηρ τοῦ Κλεομένηος Κραττισίχλαια καὶ τοῦ Παντέως ἡ γυνὴ, ἡ τὴν ἀνδρίαν, τὴν πρὸς τὸν σύζυγον ἀφοσίωσιν, καὶ τὸ κόσμιον τῆς ψυχῆς θαυμάζει ὁ Χαιρωνεὺς ⁽³⁾, διέπρεψαν ἐπὶ τῇ γενναϊότητι, καὶ μεγαλοφροσύνῃ, καὶ συνέσει, καὶ θερμῷ ἔρωτι πρὸς τὴν πατρίδα. Ὁ Πλούταρχος μάλιστα προστίθησιν ὅτι αἱ γυναῖκες τῆς Λακεδαιμόνας, ἀγωνισάμεναι ἐφαμίλλως πρὸς τοὺς ἄνδρας, ἀπέδειξαν τὴν ἀρετὴν μὴ δυναμένην νὰ ὑβρισθῇ ὑπὸ τῆς τύχης ⁽⁴⁾. Ἐπὶ δὲ τῶν κατ' ἡμᾶς χρόνων μόνη ἡ Πολωνία, τηρήσασα με-
 ταξὺ τοῦ νεωτέρου τῆς Εὐρώπης πολιτισμοῦ τὰ ἡρωϊ-
 κά καὶ ἱπποτικά ἦθη, ἀναβιβάζει τὰς γυναῖκας εἰς τὴν ἀνωτάτην βαθμίδα τῆς κοινωνικῆς κλίμακος, ἐπιτρέπουσα αὐταῖς ν' ἀναμιγνύωνται καὶ εἰς τὰ σπου-
 δαιότατα τῶν πολιτικῶν ζητημάτων. « Πρὸ πάντων, παρήγγελλε Ναπολέων ὁ Α' πρὸς τὸν εἰς Βαρσοβίαν ἀποστελλόμενον ἐπίσκοπον de Pradt, πρὸ πάντων, σεβασμιώτατε δέσποτα, πρόσεξε μὴ παροργίσῃς τὰς γυναῖκας. Surtout, M. l'archevêque, soignez les femmes. »

Ἀλλ' ὅτε ἐπικρατήσαντα τὰ ἰωνικὰ ἔθνη ἐξή-
 λειψαν τὰ πελασγικά, ὅτε ἡ ἀσιατικὴ δουλεία, συγκερασθεῖσα μετὰ τῆς ἀθηναίας δημοκρατίας, παρήγαγε τὴν ἰδιόρρυθμον ἐκείνην κοινωνίαν, ἐν ἣ πάντες μὲν οἱ ἄνδρες ἦσαν βασιλεῖς, πᾶσαι δὲ αἱ γυναῖκες δοῦλοι, ἡ ἀγωγή καὶ ἡ τύχη τοῦ ἀσθενεὺς φύλου ἡλλοιώθησαν ἐντελῶς. Αἱ γυναῖκες, βυθισθεῖσαι εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, οὐδέποτε πλέον ἀνέκυψαν. Καὶ ἐν μὲν τῇ Σπάρτῃ, ὅπου εἶχον ἀποβάλει τὸν γυναικεῖον χαρακτῆρα, ἀπώλεσαν μικρὸν κατὰ

(1) Ἰλιάδ. Α, 740.

(2) Πλούτ. Λυκ. καὶ Νουμ. σύγκρισις.

(3) Κλεομένης, λη'.

(4) Καὶ ἐκτὸς τῆς Λακεδαιμόνας ὑπῆρξαν γυναῖκες ἀναμιχθεῖσαι εἰς τὰ πολιτικά· ἀλλὰ κατ' ἐξαίρεσιν. Ἡ σύζυγος τοῦ Γέλωνος, τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν, συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν πρὸς τοὺς Καρχηδονίους εἰρήνην, εἴτινες διὰ τοῦτο καὶ χρυσῶν στέφανον προσήνεγκον αὐτῇ. Ἡ ἀδελφὴ τοῦ Κίμωνος Κλεπινίκη συνδιήλλαξε τὸν Περικλῆ μετ' αὐτοῦ, καὶ κατώρθωσε τὴν κάθεδον ἐκείνου εἰς Ἀθήνας. Ὁ Ἀντίπατρος συνεβουλεύετο πολλάκις τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Φίλην περὶ τῆς διοικήσεως τῶν δημοσίων, καθὼς καὶ ὁ σύζυγος αὐτῆς Δημήτριος ὁ Ἀντιγόνου. Ἡ σύζυγος Ἀλεξάνδρου τοῦ Πολυπερχόντος Κραττισίπολις, ἡ τοῦ Πυρρῶ Ἀντιγόνῃ, ἡ Δημόνασσα, τὴν ἐπέειν Δίων ὁ Χρυσόστομος ὀνομάζει πολιτικὴν καὶ νομοθετικὴν, καὶ τινες ἄλλαι, οὐδὲν ἥτιεν ἐπαυήρχσαν εἰς τὰ δημόσια.

(1) Ἰλιάδ. Α, 740.

(2) Ὁρα Παρυγαίανον περὶ τῆς Σίτας. Ἡ δὲ Geneviève ἤμασε περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 11' ἑκατονταετηρίδας. Ἰπποκρίτης ὁ σύζυγος τῆς Geneviève ἀπιστιᾷ, προσέταξε νὰ θανατώσῃ καὶ αὐτὴν καὶ τὸ νεογνὸν αὐτῆς τέκνον· μὴ ἐκτελεσθεῖσης ὁμῶς τῆς προσταγῆς, εἰσῆλθεν εἰς δάσος ὅπου τὸ βρέφος ἔστρεψε ὑπὸ ἐλάφου. Μετὰ 15 δὲ μῆνας εὐρεθεῖσα ἐδικαιώθη ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς.

μικρὸν τὸ κράτος αὐτῶν, ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις ἐθεωρήθησαν πρῶται τῶν δούλων, μόνην ἐντολὴν ἔχουσαι τὰ τῆς οἰκίας, καὶ μόνον καθῆκον τὸ δίδειν λόγον πρὸς τοὺς συζύγους ἢ μᾶλλον τοὺς δεσπότες αὐτῶν. Ὁ Ἀριστοφάνης ἐξυβρίζει αὐτὰς δημοσίᾳ, ὁ Σιμωνίδης ἔγραψε κατ' αὐτῶν σατύρας, ὁ δὲ σκηνικὸς φιλόσοφος, ὁ ἠθικώτατος Εὐριπίδης, σύνθητες καίμενον χλεύης καὶ σαρκασμῶν εἶχε τὰς γυναῖκας, καὶ τὸ ἀξιοσημείωτον, αὐταὶ αἱ γυναῖκες ἐθεώρουν ἐκυτὰς δούλας. « Αἱ θελήσεις τοῦ ἀνδρός, ἔγραψεν ἡ πυθαγορικὴ φιλόσοφος Μέλισσα συμβουλεύουσα τὰς ὁμοφύλους αὐτῆς, αἱ θελήσεις τοῦ ἀνδρός ἔστουσιν ἄγραφος νόμος εἰς τὰς κοσμίους γυναῖκας, καθ' ὃν πρέπει νὰ ζῶσι » (¹). Τοσούτω δὲ ὑποδεδεγμένη ἦτο ἡ θέσις τῶν γυναικῶν, ὥστε, κατὰ τὸν νόμον, ὑπετάσσοντο καὶ εἰς αὐτοὺς αὐτῶν τοὺς υἱούς. « Ὁ νόμος κελεύει τοὺς παῖδας ἡδύσαντας κυρίους τῆς μητρὸς εἶναι. » Μόνος ὁ Πλάτων, δικαιότερος τῶν ἄλλων, ἀπέδωκεν εἰς τὰς γυναῖκας ἀνδρικά δικαιώματα, κατεκστήσας αὐτὰς εἰς τὰς δημοσίας ἀρχὰς ἀπὸ τοῦ τεσσαρκαστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας, ἐπιτρέψας δὲ καὶ τὰ πολεμικά, « ἐπειδὴν παῖδας γεννήσωσι », μέχρι τῶν πεντήκοντα ἐτῶν (²). Ἀλλὰ καὶ ἀτελῆ, ἡμίσειαν μάλιστα, ὠνόμασε τὴν πολιτείαν, τὴν ἀπαγορεύουσιν εἰς τὰς γυναῖκας τὴν εἰς τὰ κοινὰ μετοχὴν (³). Κατὰ δυστυχίαν ὅμως οὐδέποτε ἐγένετο πρᾶγμα ἡ θεωρία τοῦ Πλάτωνος. Τὸ σκότος ἄρα συνεπυκνώθη καὶ ἐκάστην περὶ αὐτάς, καὶ ἤλαττοῦτο κατὰ φυσικὸν λόγον ἡ διανοητικὴ αὐτῶν ἱκανότης καὶ ἠθικὴ ἐπιβρόχῃ.

Τότε ἀνεβλάστησε μεταξὺ τῆς ἀθηναίας κοινωνίας περίεργός τις ἀνωμαλίᾳ αἱ ἀπελεύθεραι δούλαι, ἀρπάσσαι τὸ σκῆπτρον, ὅπερ εἶχον καταδρέψαι αἱ δέσποιναι, ἐκαλλιέργουν τὰς τέχνας, ἐποίησαν στίχους, ἔτερπον διὰ τῆς ὁμιλίας τοὺς πολιτικούς ἀνδρας καὶ ἀνεμίγνυνον εἰς τὰς ἐμβριθεῖς τῶν φιλοσόφων διαλέξεις τοὺς λαμπροὺς σπινθήρας τῆς ραντασίας καὶ τὴν γοητείαν τῆς μουσικῆς, τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς ποιήσεως. Καταλιποῦσαι εἰς τὰς δεσποίνας τὴν περὶ τὰ ἥθη αὐστηρότητα, τὴν ἀμάθειαν καὶ τὰ βάρη τοῦ οἰκικοῦ βίου, ἐβασίλευον αὐταὶ διὰ τῆς εὐφρείας, τῆς παιδείας καὶ τῆς χάριτος. Ἀλλ' εἰ καὶ ἀνεδείχθησαν ἐμβλήματα διανοητικοῦ ἅμα δὲ καὶ φυσικοῦ κάλλους, εἰ καὶ παριστῶσιν αὐτὰς οἱ ἀρχαῖοι ὑπὸ περισπαστάτους χαρκατῆρας, ὧν ἡ Ἀσπασία ὑπῆρξε τὸ πρότυπον, οὐδὲν ὅμως πόνημα αὐτῶν περιῆλθε μέχρις ἡμῶν, ἢ ἂν τι φέρῃ τὸ ὄνομά τινος διαφιλονεικεῖται

ὑπὸ τῶν φιλολόγων· πολλῶν δὲ καὶ τὰ ὀνόματ' ἐξῆλειψεν ὁ χρόνος. Ὁ Ἀθήναιος (¹) ἔσωσέ τινας στίχους ἀποδιδόμενους τῇ Ἀσπασίᾳ· ὁ Κικέρων (²) ἐτήρησε μικρὸν διάλογον εἰς αὐτὴν ἀποδιδόμενον, ὃν δὲν θέλει ἴσως δυσκρεστηθῇ ν' ἀκούσῃ ἡ εὐμενὴς ὁμήγουρις. « Εἰπέ μοι σὲ παρακαλῶ, ἠρώτησεν ἡ Ἀσπασία τὴν γυναῖκα τοῦ Ξενοφῶντος, ἐὰν ἡ γειτόνισσά σου ἔχῃ χρυσὸν πλουτιμώτερον τοῦ σου, ποῖον προτιμᾷς; — Τὸν τῆς γειτονίσσης, ἀπεκρίθη ἡ ἐρωτηθεῖσα. — Καὶ ἐὰν ἔχῃ στολίδια πλουσιώτερα τῶν σου, ποῖα προτιμᾷς; — Τὰ τῆς γειτονίσσης. — Καὶ ἐὰν ἔχῃ σύζυγον καλλιώτερον τοῦ σου, ποῖον προτιμᾷς; » Ἡ σύζυγος τοῦ Ξενοφῶντος ἐρυθριάσασα δὲν ἀπεκρίθη.

Τότε ἡ Ἀσπασία στραφείσα πρὸς τὸν Ξενοφῶντα ἠρώτησεν· « Εἰπέ μοι σὲ παρακαλῶ, Ξενοφῶν, ἐὰν ὁ γείτων σου ἔχῃ ἵππον εὐγενέστερον τοῦ σου, ποῖον προτιμᾷς; — Τὸν τοῦ γείτονος. — Καὶ ἐὰν ἔχῃ ἄγρον εὐφορώτερον τοῦ σου, ποῖον προτιμᾷς; — Τὸν τοῦ γείτονος. — Καὶ ἐὰν ἔχῃ γυναῖκα καλλιωτέραν τῆς σῆς, ποῖαν προτιμᾷς; » Ὁ Ξενοφῶν ἐσιώπησεν.

Ἐπειδὴ οὐτε σὺ, ἐξηκολούθησεν ἡ Ἀσπασία, οὐτε ἡ γυνὴ σου θέλετε ν' ἀποκριθῆτε, ἀποκρίνομαι ἐγὼ ἀνθ' ὑμῶν. « Σὺ, σύζυγος τοῦ Ξενοφῶντος, ἐπιθυμεῖς τὸν καλλιώτερον σύμβιον, καὶ σὺ, Ξενοφῶν, τὴν καλλιωτέραν συμβίον. Ἐὰν δὲν κατορθώσατε νὰ γίνετε σὺ μὲν ἐντελής ἀνὴρ, αὕτη δὲ ἐντελής γυνὴ, θὰ λυπηθῇ πάντοτε ὅτι δὲν ἐπράξατε εὐδόκιμον ἐκλογὴν. »

Πρὸς τιμὴν τῆς φίλης τοῦ Σωκράτους σπεύδω νὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀκροατήριου εἰς τοῦτο· δὲν εἶπεν ἡ Ἀσπασία ὅτι ὁ Ξενοφῶν καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ πρέπει νὰ ἐπιθυμῶσι τὸν κρείττονα σύζυγον, ὅπως καὶ τὸν κρείττονα χρυσὸν ἢ ἵππον· ἀλλὰ, ἐὰν δὲν εἶναι ἐντελής ὁσὸν καὶ ὁ τῶν γειτόνων νὰ κατορθώσῃ νὰ γίνῃ τοιοῦτος. Χρηστοηθέστατον τὸ παράγγελμα καὶ ἀντάξιον τοῦ διδασκάλου τῆς ἠθικῆς Σωκράτους!

Ἀλλὰ καὶ οὗτος ὁμολογεῖ ἐκωτὸν διδασκόμενον τὴν ῥητορικὴν τέχνην ὑπὸ τῆς Μιλησίας ἥτις, προστίθεται, « καὶ ἄλλους πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς πεποίηκε ῥήτορας, ἕνα δὲ καὶ διαφέροντα τῶν Ἑλλήνων Περικλέα τὸν Πανθίππου » (³). Λέγει δὲ καὶ ἕτερόν τι θαυμαστόν τῆς ἀγορᾶς ὁ φιλόσοφος περὶ τῆς ῥητορικῆς δεινότητος τῆς διδασκάλου αὐτοῦ· βεβαίως ὅτι αὕτη συνέταξε τὸν ὑπὸ Περικλέους ἀπαγγελθέντα ἐπιτάφιον ἐκείνου, τὸ θαῦμα τῶν αἰώνων. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς τοῦ φιλοσόφου ὁ λό-

(¹) « Αἱ γὰρ τῇ ἀνδρὶ θελήσεις νόμος ὁφαίλει ἄγραφος εἶναι κοσμίᾳ γυναικί, καθ' ὃν χρὴ βίωει αὐτήν. »

(²) Περὶ νόμ. γ', 786.

(³) Αὐτ. Ζ', 804, 805.

(¹) Βιβλ. Κ', 219.

(²) De Inventiones L. I. Cap. XXXI.

(³) Πλάτ. Μενέξ. 235.

γος, ὁ πλήρης οὐρανίων παργγελημάτων, ὃν ἀναγινώσκωμεν ἐν Μενεξένῳ, « Ἀσπασίας τῆς Μιλησίας ἐστὶ, » κατὰ Πλάτωνα ⁽¹⁾.

Ὅποια ἦτο ἄρα ἡ μεγαλοφυΐα τῆς γυναικὸς ἐκείνης, ἥτις ἀνῆρπασε μὲν τοὺς χαλινούς τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων, ἐδίδασκε δὲ τοὺς δύο μεγάλους ἀνδρας τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ ἐκράτησε τοῦ κρατήσαντος τοῦ πολυταράχου καὶ ἐλευθέρου τῆς Πνυκὸς λαοῦ! Ὅποια ὑπεράνθρωπος γυνὴ ἦτο ἡ Μιλησία ἐκείνη, δι' ἣν ὁ Περικλῆς « πολλὰ πάντα ἀφῆκεν ὑπὲρ αὐτῆς δικαζομένης δάκρυα », διεζεύχθη δὲ τὴν ἐξ εὐγενῶν αὐτοῦ σύζυγον καὶ ἐκήρυξε τὸν πρὸς Σαμίους καὶ Πελοποννησίους πόλεμον! ⁽²⁾ Ὅποια ἦτο ἡ Ἀσπασία, ἥς τινος τὸ μὲν μειδιάμα ἐθεωρεῖτο εὐεργεσία, τὸ δὲ κάλλος, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πατρίδι τοῦ κάλλους, ἐχρησίμευεν ἀντὶ προτύπου εἰς τὸν Φειδίαν! περὶ ἣν συνέρρεον ποιηταὶ καὶ φιλόσοφοι, οἷσι Ζήνων καὶ Σωκράτης καὶ Ἀναξαγόρας, ὅπως ἐμπνευσθῶσι, καὶ πρὸς ἣν οἱ ἄνδρες ὠδήγουν τὰς ἰδίας συζύγους ὅπως ἀκροασθῶσιν αὐτῆς! Ὅποια ἦτο ἡ γυνὴ ἐκείνη ἥτις διεκρίνετο μεταξὺ τῆς ἀκμαζούσης πολιτείας τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ συνέσει, καὶ πρᾶγματων ἐμπειρίᾳ, καὶ οὐότητι εἰς τὰ πολιτικά, καὶ ἀγχινόια, καὶ δριμύτητι! ⁽³⁾ Ὅποια δὲ καὶ ἡ τέχνη ἡ ἡ δύναμις τῆς γυναικὸς ἐκείνης, ἥτις, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους, μεσόκοπος ἦδη, ἔσυρεν ἀλυσίδετον εἰς τὸ ἄρμα αὐτῆς τὸν προβατοκάπηλον Λυσικλέα, καὶ ἐξ ἀγενοῦ καὶ ταπεινοῦ τὴν φύσιν ἀνέδειξεν ἱκανὸν νὰ πρωταγωνιστήσῃ τῶν Ἀθηναίων! ⁽⁴⁾ Ἐὰν ἡ Ἀσπασία ἐγεννᾶτο ἐν Σπάρτῃ, ὅπου, ὡς εἶδομεν, αἱ γυναῖκες ἐξισοῦντο πρὸς τοὺς ἄνδρας, ἤθελε καθυποτάξει τοὺς βασιλεῖς, ἤθελε καταστήσει ὑποχείριους τοὺς ἐφόρους, ἤθελε μαγεύσει τοὺς γέροντας, ἰσχυροτέρα δὲ καὶ αὐτῶν τῶν πανισχύρων συντακτικῶν συνελεύσεων ἤθελεν, οὐχὶ ἀποθεῶσι τὸ αἶμα, ἀλλὰ καταστρέψει τὴν αἵματόφυρτον τοῦ Δράκοντος νομοθεσίαν. Τοιαύτη δριμυνία γυνὴ οὐδεμία ἐφάνη ἔκτοτε, οὐδ' ἐν αὐταῖς ταῖς περιωνύμοις αἰθούσαις τῶν Παρισίων τῆς 11' ἑκατονταετηρίδος.

Διεξοδικῶς καταντᾷ ὁ κατάλογος τῶν ἐλληνίδων ποιητριῶν, ἃν παραδεχθῶμεν ἀδυσκνήστως πάσας, ὅσων τὰ ὀνόματα εὐρίσκομεν διεσκορπισμένα εἰς συγγράμματα· μικρὰ ὅμως ἔρευνα ἐξελέγχει τὸ ἀνῆκτον οὐκ ὀλίγων ἐξ αὐτῶν. Ξένοι τινὲς συγγραφεῖς ἀνύμνησαν ἐνθουσιωδῶς Ἀγχαλεᾶ τινὰ ὡς ἐξοχὸν ποιήτριαν. Τίς ἄρα ἡ εὐκλεὴς αὕτη Ἀγχαλεᾶ;

(1) Μενεξ. 236 καὶ 249.

(2) Πλούτ. Περικλ. ΚΑ', ΚΕ' καὶ ΑΒ'. Ἀθήν. βιβλ. 10', 533. Καὶ ὁ Ἀριστοφάνης δι' εἰπεῖ· « Κακῶθεν ἀρχή τοῦ πολέμου κατεβήθη. »

(3) Λουκ. εἰκόνες.

(4) Πλούτ. αὐτ.

Ἀλλὰ, μὴ μάτην ἀναδιφήσετε τὰ λεξικά καὶ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς· μὴ ταραξέτε τὴν σεβαστὴν κόνιν τὴν καλύπτουσιν τὰς ἑκατὸν χιλιάδας τῶν τόμων τῆς δημοσίας βιβλιοθήκης· διότι ἡ ἐξοχος αὕτη ποιήτρια δὲν ἦτο ποιήτρια, δὲν ἦτο γυνὴ· τὸ ὄνομα αὐτῆς δὲν ἦτο κύριον, δὲν ἦτο κἀν προσηγορικόν, ἦτο ἐπίθετον γυναικὸς, μέγα ἐχούσης τὸ κλέος! Τὸ ὄνομα τῆς λυρικῆς Νοσίδος ἐγέννησε καὶ ἄλλας ποιητρίδας, τὴν Νύσιν, τὴν Νύσσην, τὴν Νοΐσσην, τόσας ἴσως ὅσαι ἦτο δυνατόν νὰ κατασκευασθῶσι διὰ τῶν ἑπτὰ φωνηέντων. Τοιαῦτα ἐξαμβλώματα, ὧν ἡ ὑπαρξὶς ὀφείλεται ἢ εἰς ἐρθηγραφικὰ παροράματα, ἢ εἰς πόλεις καὶ ποταμούς μεταμορφωθέντας εἰς ἀνθρώπους, οὐκ ὀλίγα ἀπαντᾷ ὁ ἀναγνώστης εἰς ξένα πρὸ πάντων συγγράμματα.

Εἰς τῶν ἐπὶ τοῦ αἵωνος τοῦ Αὐγούστου ἀκμασάντων Ἑλλήνων ποιητῶν, οἵτινες συνέταττον εἰς πενταμέτρους καὶ ἐξαμέτρους ἐπιγράμματα, γρίφους, συμποτικά, σκωπτικά καὶ τὰ τοιαῦτα, Ἀντίπατρος ὁ Θεσσαλὸς, κατέστρωσε διὰ στίχων, οὐχὶ ἀμοίρων χάριτος, τὸν κατάλογον οὐχὶ πασῶν τῶν ἀπογόνων τῆς Εὐκῆς ὅσαι ἤζισαν τὴν ποιητικὴν δάφνην, ἀλλὰ τῶν ὀλίγων ἐκείνων, ὧν ἡ δόξα διεπεραιώθη ἀδιαφιλονείκητος μέχρι αὐτοῦ. Ἴδου τὰ ὀνόματα αὐτῶν, ἃς, ἐννέα οὐσᾶς τὸν ἀριθμὸν, πρωμοίασε πρὸς τὰς Μούσας. Πηξίλλα, Μοιρῶ, Ἀνύτη, Σαπφῶ, Ἡριννα, Τελέσιλλα, Κόριννα, Νοσίδας καὶ Μόρτις ⁽¹⁾.

Ἀπὸ τῆς Σαπφῶς μέχρι τῆς Μοιροῦς, ἦτοι ἐν τῷ διαστήματι 330 ἐτῶν, πολλαὶ γυναῖκες ἐγένοντο ὀνομασταὶ ἐπὶ παιδείᾳ· μόλις ὅμως ἐλίγισται σελίδες ἐπιζήσασαι μαρτυροῦσι τὴν ἀξίαν αὐτῶν. Ἡ Σαπφῶ, πρώτη κατὰ χρονολογίαν, πρώτη τάσσεται καὶ κατὰ τὴν δόξαν. Παρκαλῶ δὲ τὰς κυρίας νὰ συγκρατῶσιν ὅπως ἐνδιατρίβωμεν ἐνώπιον τῆς ἀξιοθκυμάστου ταύτης ὁμοφίλου αὐτῶν, ἥς τινος τὴν μὲν εἰκόνα ἐξήλειψαν οἱ αἰῶνες, δὲν ἰσχυρὰν ὅμως καὶ ν' ἀμυρῶσιν τὴν λάμψιν. Ὡς γυναῖκα, ὡς ποιήτριαν, ὡς περιφανεῖς τῆς καρδίας αὐτῆς θυμα, νομίζω ἀξίαν ὅλης ἡμῶν τῆς συμπαθείας.

Καὶ πρῶτον ἃς ἀπαλλάξωμεν τὸ εὐκλεὲς τῆς Λεσβίης ὄνομα ἀπὸ τῶν μύθων, δι' ὧν περιεκάλυψαν αὐτό· ἡ πρὸς τὴν Σαπφῶ κλίσις τοῦ Ἀνακρέοντος εἶναι ἐκ τῶν ἐπαγωγῶν ἐκείνων πλασμάτων τῆς φαντασίας, ὧν τὰ γλαφυρὰ νέφη, νέφη μεγαλύνοντα μὲν τὸ κλέος, ἐπισκοτίζοντα δὲ τὴν ἀλήθειαν, περιτυλίσσουσι πᾶν ἐνδοξὸν ὄνομα. Οἱ ἐπαγωγαὶ οὗτοι μῦθοι, εἰ καὶ εὐμοιροῦσι χάριτος καὶ θέλγουσι τὴν φαντασίαν, περιβάλλουσιν ὅμως τὰ ὀνόματα διὰ μυθολογικῆς τινος χροιάς, ἐλαττούσης τὸν δίκαιον

(1) Ἀνθολ. βιβλ. Θ', 26.

θαυμασμόν. Τοιοῦτος ὁ πρὸς Ὀμηρον τοῦ Ἡσιόδου ἀγὼν, καὶ τοιαύτη ἡ πρὸς τὴν Σαπφῶ κλίσις τοῦ Ἀνακρέοντος. Ὁ Ἡσιόδος ἐγεννήθη πολὺ μετὰ τὸν ἀόμματον ποιητὴν, ὁ δὲ εἰς αὐτοὺς ἀποδιδόμενος διάλογος, ὕψισμα αἰνιγμάτων καὶ γρίφων, ἐγράφη χίλια ἔτη μετὰ ταῦτα ὑπὸ Ἀλεξανδρέως ῥήτορος.

Χαρίεσσα ὡσαύτως φαντασίᾳ ἐδημιούργησε καὶ τοῦ Ἀνακρέοντος καὶ τῆς Σαπφῶς τὸ πρὸς ἀλλήλους αἶσθημα. Ὁ Ἑρμησιάνᾳ παριστᾷ τὸν πρεσβύτερον τῆς Τέω, περιστοιχισμένον ὑπὸ λεσβίων παρθένων, στεφανούμενον δι' ἀνθέων ὑπὸ τῆς Σαπφῶς, καὶ ἀρμόζοντα πρὸς τὰ λιγυρὰ τῆς Αἰολίδος ἄσματα τὰ ἴδια αὐτοῦ μουσουργήματα. Ὁ μῦθος οὗτος, ὃν διεγράψεν ἐν ὀλίγοις στίχοις ὁ Ἑρμησιάνᾳ, παίζων μᾶλλον, κατ' Ἀθηναίων, ἐγένετο θεμέλιον ὁλοκλήρου μυθιστορίας⁽¹⁾ καὶ τοσούτῳ ἐγοήτευσεν τὴν φαντασίαν, ὥστε διαιωνίσθη τοῦ ποιήσαντος ἡ ἐπίνοια. Καὶ ὑπῆρξαν ἄνθρωποι βεβαιώσαντες ὅτι εἶδον τὸν Ἀνακρέοντα καὶ τὴν Σαπφῶ περιερχομένους τὴν παραλίαν τῆς Λέσβου, καὶ κοιψουμένους, καὶ χριτογλωσσούντας καὶ ἐξακοντίζοντας πρὸς ἀλλήλους φλογερώτατα βλέμματα. Ἄλλοι πάλιν εἶδον τὴν περικλὴν μέλισσαν βομβοῦσαν λιγυθρόως περὶ τὸν καλλικέλαδον κύκνον τῆς Τέω καὶ ἐκμύζωσαν τὸ αἶμα τῆς καρδίας αὐτοῦ. Καὶ ἕτερος δὲ ποιητῆς, ὁ Χαμαιλέων, ἐγράψε συνέχειαν τῆς μυθιστορίας ταύτης, στιχουργήσας χαριέστατον διάλογον μεταξὺ τοῦ κατὰ φαντασίαν περιπαθεστάτου ἐκείνου ζεύγους⁽²⁾.

Τὸν ἑμμετρον αὐτὸν διάλογον ἀναπολῶν ὁ Δεικνοσυριστῆς λέγει· «ὅτι δὲ οὐκ ἔστι Σαπφῶς τὸ ἄσμα τοῦτο παντί που δῆλον»⁽³⁾. Καὶ ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἦτο τῆς Σαπφῶς· διότι, ὅτε οἱ ποιητικοὶ ἐκεῖνοι χαριεντισμοὶ ὑποτίθενται μεταξὺ τῶν δύο λυρικῶν, ὁ μὲν Ἀνακρέων ἦτο τριετῆς μόλις, πεντηκοντοῦτις δὲ ἡ Σαπφῶ. Καὶ ἐνδέχεται μὲν ἐξαμωρανθεῖσα ἡ Λεσβία σειρὴν νὰ ἡράσθη τριετοῦς

βρέφους· τριετὲς ὁμῶς βρέφος εἶναι δυνατόν νὰ καλῇ τὴν τοιοῦτο ἄσμα·

Πρόδηλον ἄρα ὅτι καὶ ὁ Ἑρμησιάνᾳ καὶ ὁ Χαμαιλέων, τρεῖς αἰῶνας ἀκμάσαντες μετὰ Σαπφῶ, ἐπαιζαν πρὸς τὴν ἡμετέραν εὐπιστίαν. Ὁ κομικὸς Δίφιλος ἐτόλμησε καὶ εἰς τὴν σκηνὴν ν' ἀναδιβάσῃ τὴν ποιήτριαν, κύκλῳ ἔχουσαν ἐπικωμάζοντας πολλοὺς νέους, στενάζοντας δὲ τὸν Ἀρχίλοχον, ὀγδοήκοντα ἔτη πρὸ αὐτῆς ἀκμάσαντα, καὶ τὸν Ἰππώνακτα, ἥμισυν αἰῶνα μετ' αὐτὴν γεννηθέντα⁽⁴⁾.

Ὁ ποιητῆς ὁμῶς Ἀλκαῖος, ὅστις ἐξέμνησε μὲν μετὰ πάθους τὴν γενναϊότητα καὶ τὴν φιλοπατρίαν, δὲν ἐδίστασε δὲ «νικίωντων Ἀθηναίων τοὺς Μιτυληναίους φεύγων ἐκρεύγειν»⁽⁵⁾, καθ' ἃ λέγει τῆς ἱστορίας ὁ πατήρ, ἦτο σύγχρονος καὶ θαυμαστῆς τῆς Σαπφῶς. Πόσους κώμους, ἢ, ὡς λέγομεν σήμερον, πόσας πατινάδας ἀνεδέξατο ὁ ταλαίπωρος, δεινολογούμενος καὶ ψάλλων περιπαθῶς τὸν πόθον αὐτοῦ!⁽⁶⁾ ἄλλ' ὡς ἐκεῖνος ἔφυγε τὴν πατρίδα, οὕτω καὶ ἡ Σαπφῶ ἔφυγε καὶ τοὺς κώμους καὶ τὰς ὁρμὰς αὐτοῦ. Ἐπικυροῦσι δὲ τὸ γεγονός στίχοι τινὲς σωζόμενοι παρ' Ἀριστοτέλει. «Θέλω νὰ σοῖ εἰπῶ κάτι, εἶπε πρὸς αὐτὴν ὁ Ἀλκαῖος, ἀλλὰ ἐντρέπομαι.» — Θέλω τίτ' εἰπεῖν, ἀλλὰ με κοιλύει αἰδώς.» — Ἐάν ἦτο καλὸν ὅ,τι ἐπιθυμοῖς νὰ εἴπῃς, ἀπακρίβη ἡ Σαπφῶ, οὔτε θὰ ἐκοκλίνιζες, οὔτε θὰ ἐνευες τοὺς ὀφθαλμούς.» — Αἰδώς κένσε οὐκ εἶχεν ὄμματ', ἀλλ' ἔλαγες περὶ τῶν δικαίων⁽⁷⁾.

Τρομερὰ ὅμως ἐπῆλθεν ἡ τιμωρία· διότι ἡ καταφρονήσασα τοῦ Ἀλκαίου ἐνῶ ἦτο νέα, κατεφρονήθη ὑπὸ τοῦ Φάωνος παρακμήσασα. Ὁ Φάων οὗτος, ὅστις εἶχε πορθηέως ἐπιτήδευμα, ἦτο ὁ ὠραιότατος τῶν θνητῶν· διότι μετακομίσας ποτὲ τὴν θεάν τοῦ κάλλους ὅπου αὐτὴ ἐδούλετο, ἔλαθεν εἰς ἀμοιβὴν ἀλάττωστρον, μεθ' οὗ χριόμενος ἐγένετο ἀγγελόμορφος⁽⁸⁾· καὶ τοσούτῳ ἀγγελόμορφος, λέγει ἡ ἱστορία,

(1) Ἀθην. Βιβλ. II', 72.

(2) Ἰδού ὁ ἑμμετρος αὐτὸς διάλογος ὃν ἀναγινώσκουμεν ἐν Ἀθηναίῳ (Βιβλ. II'· 72).

ΑΝΑΚΡΕΩΝ.

Σπείρη δαυτέ με πορφυρεῇ
βάλλων χρυσοκόμης Ἑρως
νῆνι ποικιλοπαμβάλλῳ
συμπαίξιν προκαλεῖται.
Ἡ δ', (ἀπὸ γὰρ ἀπ' εὐκρίτου
Λέσβου,) τὴν μὲν ἑμὴν κόμην,
(λευκὴ γάρ,) καταμάμφεται,
πρὸς δ' ἄλλαν τινὰ χάσκει.

ΣΑΠΦΩ.

Κεῖνον, ὦ χρυσόθρονε Μοῦσ', ἐνίσπες
ἕμνον, ἐκ τῆς καλλιγύναικος ἐσθλᾶς
Γῆρας χάρος ὃν αἶδε τερπνῶς
πρέσβυς ἀγαυός.

(3) Ἀθην. αὐτ.

(4) Ἀθην. αὐτ.

(5) Ἡρόδ. Ε', 95.

(6) «Λέσβιος Ἀλκαῖος δὲ πόσους ἀνεδέξατο κώμους, Σαπφῶς φορητῶν ἱερῶντα πόθον.» Ἑρμῆς. ἐν Ἀθην. Βιβλ. II', 71.

(7) Ἀριστοτ. Ῥητορ. Α, 9.

(8) Τῶν ἀλαδίστρων καὶ μύρων καὶ ἐλαίων ἐγένετο κατάκορος χρήσις ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, οὐ μόνον ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν, νομιζόντων αὐτὰ συντηρητικὰ τῆς τε ἐγείας καὶ τῆς νεότητος, ἅμα δὲ καὶ ζωογονητικὰ τοῦ νοῦς. «Τὸ δ' οἰκάνθινον, λέγει ὁ Ἀθηναῖος, εὐστόμαχον ἔν, καὶ τὴν διάνοιαν ἀπαρκαπόδιστον φυλάσσει.» Ἀξιοσημειώτων δὲ ὅτι κατεσκεύαζον μύρα ὠρισμένα εἰς θεραπείαν ἐκάστου ἰδίου μέλους τοῦ σώματος· δι' ἄλλου ἤλειπον τὰς γνάθους, δι' ἄλλων τὰς ὀφρὺς καὶ τὴν κόμην, δι' ἄλλων τὸ γόνυ καὶ τὸν αὐχένα, δι' ἄλλου τοὺς πόδας, δι' ἄλλου τοὺς βραχίονας καὶ καθεξῆς. Εἶχε δὲ καὶ ἴδιον ὄνομα ἐκάστην μύραν, οἶον, φεινίκινον, σισύμβρονον, ἀμαράκινον, ἐρπυλλινον, ἱρινον, ῥόδιον κτλ. Ὅρα Ἀθηναῖον

ὥστε πᾶσαι τῶν Μιτυληναίων αἱ γυναῖκες ἐλάτρευον αὐτόν⁽¹⁾.

Ἄλλ' ἂν ὁ Φάων ἦτο ὠραίος, ἦτο τάχα ὠραία καὶ ἡ Σαπφώ; Ὁ Πλάτων καλεῖ αὐτὴν ἐν τινι ἐπιγράμματι δεκάτην Μοῦσαν· περὶ τῆς ὀψείας δὲ αὐτῆς σιωπᾷ⁽²⁾· καὶ ὁ Στράβων δὲ μόνην τὴν σοφίαν τῆς λυρικῆς θαυμάζει⁽³⁾. Ὁ Σωκράτης ὁμοίως ὀνομάζει αὐτὴν καλὴν⁽⁴⁾, καλὴ δὲ προσαγορεύεται καὶ ὑπὸ πολλῶν ἄλλων, καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀλκαίου. Ὁ Δημοχάρης, γράψας ἐπίγραμμα εἰς εἰκόνα τῆς ποιητρίας, λέγει αὐτὴν «Μοῦσαν Κύπριδι μιγνυμένην», ἥτοι ἐμείξαν τὸ κάλλος πρὸς τὴν Ἀφροδίτην⁽⁵⁾.

Ἰπάρχουσιν ὁμοίως καὶ τινες ἔχοντες ἐναντίαν τὴν γνώμην. Μάξιμος ὁ Τύριος παραδείγματος χάριν λέγει αὐτὴν «μικρὰν καὶ μέλαιναν⁽⁶⁾», ὁ δὲ Ὁράτιος ἀνδρογυναῖκα, «mascula»⁽⁷⁾. Πάντες ὁμοίως οὗτοι ἐγεννήθησαν πολλὰς ἐκατονταετηρίδας μετὰ τοὺς ὀνομάσαντας αὐτὴν καλὴν.

Ἐννέα βιβλία ὧδων καὶ μέγαν ἀριθμὸν ἄλλων ποιήσεων ἔγραψεν ἡ Σαπφώ· μόλις ὁμοίως ἐξήκοντα περίπου στίχοι πρὸς τοὺς ἐκατὸν περισσώθησαν· ἀλλὰ καὶ ὁ ἐλάχιστος αὐτῶν καταρωρᾷ τὴν δύναμιν τῆς ποιητρίας· καὶ ὁ ἐλάχιστος αὐτῶν ἀρκεῖ ν' ἀποκαλύψῃ τὰς φλόγας, αἵτινες κατέτελλον τὴν δαιμονίαν ἐκείνην γυναῖκα. Ἀρρητος γλυκύτης περιβάλλει τὰ σαρκικά ἐρεϊπικ. Νομίζεις ὅτι βλέπεις αὐτὴν λυσίκομον, συγκαθήμενὴν καὶ συμποσιάζουσαν μετὰ φιλοσόφων, ἀνὰ χεῖρα ἔχουσαν χρυσοῦν κρατῆρα λεσβίου οἴνου, «οὐ οὐκ ἔστιν ἄλλος ἡδίων πιεῖν»⁽⁸⁾, καὶ ἐρμηνεύουσιν ἀγαλλίασιν, εὐδαιμονίαν, παρὰ φερόν διὰ πορίων μελῶν καὶ φθόγγων⁽⁹⁾, ὧν ὁμοίαι οὔτε ἐγένοντο, οὔτε ἴσως θὰ γίνωσιν εἰς αἰῶνας⁽¹⁰⁾.

Βιβλ. ΙΕ', 687 — 690. Καὶ παρὰ τοῖς Ρωμαίοις δὲ ἐγένετο ἡ αὐτὴ χρῆσις. «Πῶς κατ' ὠρῶσας, ἡρώτησέ ποτε ὁ Πλάτων τὸν Πολλίων, νὰ εἴησις τὸσα πάλαι καὶ τὸσα ὀγιῶς; — *Intus mulier, foris oleo*, ἀπεκρίθη ὁ Ρωμαῖος» ἥτοι

* Ἀπὸ μέσων κραδαί
* καὶ ἐπ' εἴω λαδαί.*

(1) Ἀθήν. Βιβλ. Β', 80 καὶ Αἰλ. Ποικ. Ιστορ. Βιβλ. ΙΒ', Κεφ. ΙΗ'.

(2) Ἀνθ. ΙΧ, 506.

(3) «... Σαπφώ, θαυμάσιόν τι χρῆμα· ὃ γὰρ ἴσμεν ἐν τῇ τεσσούτῃ χρόνῳ τῶν μνημονευομένων φανεῖσθαι τινὰ γυναῖκα ἐνάμιλλον ἐκείνῃ, οὐδὲ κατὰ μικρὸν, ποιήσεως χάριν» Βιβλ. ΙΓ', 617.

(4) Μάξ. Λόγ. ΚΑ'.

(5) Πλανουδ. Ἀνθολ. Βιβλ. Α', 310.

(6) Λόγ. ΚΑ'.

(7) L. I. Εἰρη. ΧΠ.

(8) Ἀθήν. Βιβλ. Α', 51.

(9) «Αὕτη δ' ἀληθῶς μιγνυμένη πρὸς φθίγγεται, καὶ διὰ τῶν μελῶν ἀναφέρει τὴν ἀπὸ τῆς καρδίας θερμότητα, Μοῦσαις εὐφώνως ἰωμένη τὸν ἔρωτα.» Πλούτ. Γυν. ἀρετ.

(10) * Ἐλθέ, Κύπρι,
χρυσάεισιν ἐν κυλίκεσιν ἀβροῖς
συμμεριγμένην θαλίαισι νέκταρ

Νευρώδεις, περιεκτικοί, πεπυρκατωμένοι, αὐράνιος εἰσὶν οἱ ὀλίγοι στίχοι τῆς Σαπφῆς, οὐδ' ἀναγινώσκωμεν παρὰ Λογγίνῳ, εἰ καὶ οὔτε μία μεταφορὰ, οὔτε ἐν ἐπίθετον, οὔτε ἐν καλλώπισμα εὐρίσκεται ἐν αὐτοῖς. Καὶ ὁμοίως μεταξὺ τῆς τέσης ἀφελείας ἡ ποιήτρια «καὶ ψύχεται καὶ καίεται, καὶ ἀλογιστεῖ καὶ φρονεῖ, καὶ φοβεῖται καὶ παρ' ὀλίγον τέθνηκε, καὶ δλόκληρον ἔχει ἐν ἑαυτῇ παθῶν σύνθετον»⁽¹⁾.

Εἰς τοιαύτην πολυκύμαντον καρδίαν μόνον ἐντὸς κυμάτων τάφος ἔπρεπε.

Τὸν δραματικὸν τῆς Σαπφῆς θάνατον καὶ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ οὐδεὶς ἀγνοεῖ. Οἰστρηλατούμενη ὑπὸ σφοδρστάτου πάθους πρὸς τὸν Φάωνα, ἀτρόμητος ἀνέβη εἰς τὸν Λευκάτταν, «πέτρην λευκὴν τὴν χρόαν, προκειμένην τῆς Λευκάδος εἰς τὸ πέλαγος καὶ τὴν Κεφαλληνίαν», καὶ ἀτρόμητος κατεποντίσθη⁽²⁾.

Ἐρεῦρε δὲ, κατὰ Πλούταρχον, καὶ τὴν μεζολύδιον ἀρμονίαν, πᾶσι τὴν οὖσαν καὶ τραγωδίαις ἀρμυζούσαν⁽³⁾. Μεταξὺ δὲ τῶν λειψάνων τῶν ποιήσεων αὐτῆς, σώζεται καὶ ἑμμετρὸν τι ἀπόφθεγμα, ὅπερ εἶθε νὰ ἐγγραφῶσιν εἰς τὴν καρδίαν αὐτῶν οἱ πλούσιοι! «Ὁ πλούτος, λέγει ἡ Σαπφώ, ἀνεὺ ἀρετῆς εἶναι ἀχρεῖος καὶ κηκοποιὸς σύντροφος· μόνη δὲ ἡ καρδία τῶν δύο ἀποτελεῖ τὴν ἄκραν εὐδαιμονίαν.»

* Ὁ πλούσιος ἀνεὺ ἀρετῆς

* οὐκ ἀρετῆς παρικός, ἢ δ' εἰς ἀμφοτέρων

* καρδίας εὐδαιμονίας ἔχει ἄκρον.*

Φίλη τῆς Σαπφῆς ὑπῆρξεν ἡ συμπολίτις αὐτῆς Ἱρήνη, περιβόητος καὶ αὕτη διὰ τοὺς ἐξαμέτρους στίχους, καθ' οὓς λέγεται ὅτι καὶ ὑπερέβη ἐκείνην, καὶ διὰ τὴν περὶ τὸν λόγον λικωνικότητα· ἀλλὰ μόλις σώζονται ἐλάχιστά τινα τεμάχια. Τὸ δέκατον ὀγδοὺν ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτῆς ἦτο ἤδη ὀνομαστή.

Ἐκατὸν ἔτη μετὰ ταῦτα ἐγεννήθη ἡ περιώνυμος Τελέπλλα, εὐδύκιμος μεταξὺ τῶν γυναικῶν τοῦ Ἀργεῖος καὶ μάλιστα ἐπὶ τῇ ποιήσει. Τάχτης τὸ ἀγαλλμα, τὸ εἰκονίζον στρατιώτιδα ἄμα καὶ λογίαν γυναῖκα, ἐθαύμασεν ὁ Πυρσανίας⁽⁴⁾. Πλὴν δὲ τῆς περὶ τὴν λυρικὴν ποίησιν δαιμόνητος εἶχεν ἡ ἐφάμιλλος αὕτη τοῦ Τυρταίου καὶ σπανίαν φιλοπαιδείαν· διότι μαχόμενοι ποτε πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους οἱ Ἀργεῖοι καὶ ἀτυχήσαντες εἰς ἄκρον, οἱ μὲν ἔπεσον εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, οἱ δὲ καταφυγόντες εἰς δάσος ἀπωλέσθησαν καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τοῦ πυρός, ὅπερ πα-

εἰνεχοῦσα

τοῖς δὲ τοῖς ἑμοῖς ἑτέροις τε καὶ σοῖς.*

Ἀθήν. Βιβλ. ΙΔ', 9.

(1) Λογγίν. Τμ. I.

(2) «Τὴν ὑπέρκομπαν θηρώσα Φάων»

εἰσπρῶντι πόθῳ ρίψει πέτρας

ἀπὸ τελεφανός * κλ.

Μένανδρος ἐν Στράβ. Βιβλ. I, § 8 καὶ 9, 452.

(3) Περὶ Μουσ. ΚΕ'.

(4) Κορινθ. Κεφ. Κ'.

ρασπονδήσαντες οἱ νικηταί, ἔβαλον εἰς τὸ δάσος. Ὁ Κλεομένης ὠδήγησε τότε τοὺς Λακεδαιμονίους εἰς τὸ ἔρημον ἀνδρῶν Ἄργος· ἀλλ' ἡ Τελέσιλλα, συν-αθροίσασα τοὺς δούλους καὶ πάντας τοὺς ἔνεκα γήρους ἢ νεότητος ἀδυνατοῦντας νὰ φέρωσιν ὄπλα, ἀνεβίβασεν εἰς τὸ ταίχος· τὰς δὲ ἀκμαζούσας τῶν γυναικῶν ὀπλίσασα παρέταξεν ἐκεῖ ὅθεν ἔμελλε νὰ εἰσβάλῃ ὁ ἐχθρὸς. Καὶ ὅτε ἐφάνησαν ἀλαλάζοντες οἱ πολέμιοι, οὐ μόνον δὲν ἐτρόμαξαν ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ δαιμονίας φήμης καταληφθεῖσαι ἀπεκράσαντο τὸν Κλεομένην, πολλοὺς ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν ἀποκτείνασαι. Σκαρθέντες οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅτι εἰ μὲν ἐνίκων γυναῖκες τὸ κατόρθωμα δὲν ἦτο ἐπίρθονον, εἰ δ' ἐνίκωντο ὑπὸ γυναικῶν, ἡ συμφορὰ θ' ἀνεκρύπτετο ἐπονείδιστος, ὑπεχώρησαν⁽¹⁾. Ἐκτοτε ὁ Ἄργς ἀριθμεῖται ἐν Ἀργεὶ θεὸς γυναικῶν⁽²⁾· ἐθεσπίσθη δὲ καὶ ἐνικύσιος ἑορτὴ, τὰ ἱεριστικὰ καλουμένα, καθ' ἣν αἱ μὲν γυναῖκες ἐφόρου χιτῶνας ἀνδρικοὺς καὶ χλαμύδας, οἱ δὲ ἄνδρες πέπλους γυναικῶν καὶ καλύπτρας⁽³⁾.

Ἡ Μύρτις καὶ ἡ Κόριννα, ἡ μὲν διδάσκαλος, ἡ δὲ καὶ τροπαιοῦχος ἀντίζηλος τοῦ Θηβαίου ψάλτου, μόνον ἐνδοξον ὄνομα κατέλιπον εἰς τοὺς μεταγενεστέρους. Καὶ ἡ μὲν Μύρτις, φθονήσασα τὴν φήμην τοῦ μαθητοῦ αὐτῆς, ἔγραψε σατύρας, ὧν οὐδεμία σώζεται.

Τῆς δὲ Κορίννης τὴν ἱστορίαν τίς ἀγνοεῖ, ἐξ ἐκείνων μάλιστα ὧν τὰς ἀκοάς ἔτερψε πρό τινων ἐτῶν ἡ ἑμμετρος ἐξιστόρησις τοῦ πρὸς τὸν Πίνδαρον ἀγῶνος, ἣν ἀπήγγειλε δημοσίᾳ εἰς τῶν εὐφυῶν ἡμῶν συναταίριον⁽⁴⁾; Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ διεγωνίζοντο καὶ αἱ γυναῖκες. Ἐν πόλει κειμένη παρὰ τὸν Ἀλφειὸν ὑπῆρχε τέμενος καὶ βωμὸς Δῆμητρος τῆς Ἐλευσινίας, κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς ὁποίας ἐτελεῖτο περιεργὸς τις ἀγών, ἀγών κάλλους· ὠνομαζόντο δὲ αἱ ἀγωνιζόμεναι χρυσοφόροι. Ὁμοίος ἀγών ἐτελεῖτο καὶ ἐν Ἰλίδι καὶ ἐν Λέσβῳ καὶ ἐν Τενέδῳ⁽⁵⁾. Ἀλλὰ τίνας οἱ πολυμηταὶ Πάριδες, οἱ ἀναλαμβάνοντες νὰ δικάσωσι τοιούτους φοβεροὺς ἀγῶνας; Φαντάσθητε ὁποῖας ὕβρεις θὰ ἤκουον οἱ ταλαίπωροι ἐκεῖνοι ἀγωνοδίκαι ὑπὸ τῶν γυναικῶν, ὧν τὸ κάλλος ἐκρύπτετο κατώτερον!

Ἀλλὰ καὶ σωφροσύνης καὶ οἰκονομίας ἀγῶνες ἐπιτελοῦντο, τιμιώτεροι ἀνεντιρρήτως τῶν ἄλλων· διότι τὸ μὲν κάλλος δίδει ἡ φύσις, τὴν δὲ σωφροσύνην ἡ ἀγωγή· ἄνευ δὲ σωφροσύνης, λέγει παλλὰ ὀρθῶς

ὁ ἀρχαῖος συγγραφεὺς παρ' οὗ ἐδιδάχθη τὰ περὶ τῶν ἀγῶνων τούτων, τὸ κάλλος «ὥς ἔχον κίνδυνον ἐπ' ἀκολασίαν»⁽¹⁾, ὁμολογεῖται καὶ τῆς δυσμορφίας κατώτερον.

Παντάκις ἐνίκησεν ἡ Κόριννα τὸν Πίνδαρον, διότι οὐ μόνον ἀρετὰ καὶ καταληπτὰ εἶπεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ὄψιν ἦτο καλλίστη⁽²⁾. Τότε ὀργισθεὶς ὁ Θηβαῖος ψάλτης ἐξηκόντισε κατὰ τῆς νικητρὸς χαριτόδωρον λέξιν, ὀνομάσας αὐτὴν, καθ' ὃ εὐσπράκην, σὺν⁽³⁾. Ἀλλ' ἐνθυμούμενοι ὅτι ἡ ποιητικὴ φιλαυτία ὑπῆρξεν ἐκπαλαί ἀνηλεὴς, μὴ σπαύσωμεν νὰ ὀργισθῶμεν καὶ ἡμεῖς καὶ νὰ ὀνομάσωμεν τὸν μεγάλωφονότατον τῶν ποιητῶν ἀγροῖκον καὶ σκιὸν Δωριέα. Ὁ Βολταῖρος, ὅστις ἦτο θρέμμα, οὐχὶ τῶν Θηβαίων, ἀλλὰ τῆς εὐγενεστάτης τῶν πόλεων, καὶ ἐπιστήθιος ἡγεμόνων καὶ αὐλῶν ποιητής, ἐτόξευσε τὸ αὐτὸ ἀπαρχαλλάκτως ἐπίθετον κατὰ γυναικὸς, προσφιλοῦς αὐτῷ μάλιστα, τῆς K. Duchâtelet. Ἄς κατακρίνωμεν μᾶλλον τὴν ἀγνωμοσύνην τοῦ ἑλλήνος ποιητοῦ, λοιδορήσαντος γυναῖκα χειραγωγήσασαν αὐτὸν εἰς τὸ ποιητικὸν στάδιον.

Καὶ ἐπειδὴ περὶ Πινδαρου ὁ λόγος, καλὸν νὰ μνημονεύσωμεν καὶ τῆς πρεσβυτιδος αὐτοῦ συγγενοῦς ἥτις, μελετήσασα μετ' ἐπιστασίας τὰ ἔσχατα τοῦ Θηβαίου, ἐψάλλεν αὐτά. Εἰς τὴν γραῖαν πύτην ἐμφανισθεὶς καθ' ὕπνου μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ ποιητής, ὑπηγόρευσε τὸν πρὸς τὴν Περσεφόνην ὕμνον⁽⁴⁾.

Βραξιῖλλα ἡ Σικυωνία ἐθυμαζέτο ἐπὶ τῇ σκολιῶν ποιήσει⁽⁵⁾· σκολιὰ δὲ ἡ σκόλιζ ἐλέγοντο τὰ ἐπὶ συμποσίου ἀδόμενα ἔσχατα, ὅμοια ἴσως πρὸς τὰ καὶ σήμερον πολλὰ καὶ τῆς Ἀνατολῆς ὀνομαζόμενα κατὰ μετάφρασιν κουτσάκια. Οἱ ἐλίγοι σωζόμενοι στίχοι μαρτυροῦσι τὴν χάρισσαν φαντασίαν τῆς Σικυωνίας.

Ἀλλ' ὅσην κατακρίνομεν μετὰ τοῦ χειμαρῶος τῶν χρόνων, τόσῳ εὐρίσκομεν ἀσθενοῦσαν τὴν ποιητικὴν τῶν Ἑλληνίδων ἀρετὴν. Ἡ ἐκ Τεγέας ἡ Ἐπιδαύρου Ἀνύτη, ἡ Λοκρὸς Νοσσίς καὶ ἡ Βυζαντίαι Μοιρῶ, γράψασα ἐπιγράμματα, δίστιχα καὶ ἄλλα τινά, τάσσονται μετὰ τῶν δευτερευόντων ποιητῶν. Ἡ Ἀνύτη ἐστιχοῦργε τοῦ Ἀσκληπιοῦ τοὺς χρησμούς, καὶ πρὸς ἀμειδίην ἔδωκεν αὐτῇ ὁ θεὸς τῆς ἱατρικῆς συναλλαγματικὴν πρὸς ἀόμματόν τινα ὀνόματι Φαλίσιον, ὅστις λαβὼν αὐτὴν καὶ ἀνακτήσας τὴν ὕβρην ἔδωρῆσά τοι τῇ ποιητρίᾳ δύο χιλιάδας χρυσοῦς.

Ὁ Ἀντίπατρος, σύγχρονος τῆς Ἀνύτης, ἀξιοῖ ὅτι τὰ ποιήματα αὐτῆς εἶχον τὴν ὁμηρικὴν δύναμιν.

(1) Πλούτ. Γυναικ. ἀρεταὶ καὶ Πaus. Κορινθ. Κερ. Κ'.

(2) Λουκιαν. Ἑρωτες.

(3) Πλούτ. αὐτ.

(4) Ἰδε τὸ ποίημα τοῦ K. Γ. Τερτσάτου. — Πανθ. τὸμ. Α'. σελ. 59.

(5) Ἀθην. Βιβλ. II'. 90.

(1) Ἀθην. αὐτ.

(2) Paus. Κερ. KB'.

(3) Αἰλ. Ποικ. ἱστορ. Βιβλ. II'. Κερ. καί.

(4) Paus. Κερ. ΚΓ'.

(5) Ἀθην. Βιβλ. IE'. 694.

Καὶ ὑπερβολικὸς μὲν ὁ ἔπαινος, βέβαιον ὁμῶς ὅτι οἱ σωζόμενοι αὐτῆς στίχοι ἔχουσι πολλὴν τὴν ἀφέλειαν καὶ γλυκύτητα ⁽¹⁾. Ἡ δὲ Μοιρὴ ἔγραψε καὶ ἡρωϊκὸν ποίημα, τὴν *Μνημοσύνην*, ἧς τινος ὁμῶς μόνη ἢ μνήμη σώζεται. Ὁ Ἀθηναῖος ἀξιοῖ ὅτι «καλῶς ἐδέξατο τὸν νοῦν τῶν Ὀμήρου ποιημάτων» ⁽²⁾. Ἀπέλαυε δὲ μεγίστης φήμης, ἣν τινα φαίνεται κληρονομήσας ὁ υἱὸς αὐτῆς, ὁ καὶ νεώτερος Ὀμηρος ἐπικληθείς. Ὁ Πλούταρχος ⁽³⁾ ἀνσφέρι ποιήτριάν τινα Ἀριστομάχην· ὁ Λαέρτιος ⁽⁴⁾ τὴν ἐκ Αἰνίδου Κλεοβουλίνην, ποιήτριαν αἰνιγμάτων καὶ στίχων· ὁ Ἀθηναῖος ⁽⁵⁾ τὴν ἀττικὴν Μοσχίνην, ἰάμβων ποιήτριαν, καὶ τὴν θυγατέρα αὐτῆς Ἡδύλην, καὶ ἄλλοι ἄλλας. Εἰς δὲ τὴν περιώνυμον διὰ τὸ κάλλος καὶ τὰς ἀρετάς αὐτῆς Ἀθηναῖδα, τὴν μετονομασθεῖσαν Εὐδοκίαν, σύζυγον τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ νεωτέρου, ἀποδίδονται τὰ Ὀμηρόκεντρα, ἐκ 2343 ἐξαμέτρων συγκείμενα.

Ὁ ἑμμετρος λόγος τῶν Ἑλληνίδων, ὅσον ἐσεβάσθη ὁ χρόνος, εἶναι ἐλάχιστος· ἀλλὰ καὶ τοῦ πεζοῦ τὰ περισωθέντα ῥάκη εἰσὶν εὐάριθμα· καὶ ὁμῶς πολλαὶ εἶχον συγγράφει. Ὁ Σωκράτης λέγει ἐν τῷ Συμποσίῳ τοῦ Πλάτωνος (204, 206 καὶ 208) τὴν Μεντινικὴν Διοτίμην, σοφωτάτην καὶ θαυμαστὴν ἐπὶ σοφίᾳ· ἡ Κερκυραία Ἀγαλλίς, ἡ καὶ εἰδός τι ὀρχήσεως ἐφευρούσα, ἐθεωρεῖτο ἄλλη Κ. Dacier· ἡ ἐκ Κυρήνης Ἀρύτη, διαδεχθεῖσα τὸν πατέρα αὐτῆς Ἀρίστιππον, ἐδίδαξε φιλοσοφίαν, ἀνέδειξεν ἑκατὸν μαθητάς καὶ ἔγραψε τεσσαράκοντα τόμους ⁽⁶⁾· ἡ ἐξ Ἐπιδάφου Παμφίλη συνέλεξε πλῆθος ἑμμέτρων καὶ πεζῶν τεμαχίων, ὀνομάσασα αὐτὰ ὑπομνήματα ⁽⁷⁾· ἡ Ἐστιαία συνέγραψε περὶ τῆς Ὀμήρου Ἰλιάδος ⁽⁸⁾· ἡ Φίντυς, περὶ σωφροσύνης γυναικὸς, εἰποῦσα καὶ τοῦτο ὅτι «κρεῖττόν ἐστιν ἵππῳ ἀχχλίνῳ ἑαυτὸν πιστεῦν ἢ γυναικὶ ἀλογίστῳ» ⁽⁹⁾ καὶ ἄλλαι ἄλλα. Τῆς θυγατρὸς τοῦ Πυθαγόρου Μυίας σώζεται ἐπιστολὴ περὶ ἐκλογῆς τροφοῦ, ἀξία ν' ἀναγινώσκεται ὑπὸ τῶν μητέρων· διότι πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀξιοῖ τὰς τροφούς, ὡς ἐνσταλαζούσας εἰς τὴν καρδίαν τῶν βρεφῶν τὰς πρώτας ἰδέας καὶ τὰ πρῶτα αἰσθήματα, Ἑλληνίδας καὶ οὐχὶ ξένας.

(1) Μαρτυροῖ ταῦτα πρὸ πάντων τὸ ἐξῆς ἐπιγράμμα χαραχθὲν ἐπὶ κρήνης·

- Ζεῦν', ὑπὸ τῶν πέτρων τεταμένα γοῖ' ἀνέπαυσον·
- ἀδύ τοι ἐν χλωροῖς πνεῦμα θεοῖ πατάλοισι.
- Πίδακά τ' ἐκ παγᾶς ψυχρὸν πίε'· δεῖ γὰρ εἶταίς·
- ἑμπαυρᾶ ἐν θερμῷ κρύματι τοῦτο φίλον·»

Πλανούδ. ἀνθολ. Βιβλ. Δ'. 228.

(2) Βιβλ. ΙΔ', 80.

(3) Συμποσιακά.

(4) Βιβλ. Δ'. Κεφ. ζ'.

(5) Βιβλ. Ζ'. 48.

(6) Διογ. Λαέρτ. Βιβλ. Β'. κεφ. η', § 3'.

(7) Ὁ αὐτός.

(8) Στράβ. ΙΓ', 599.

(9) Στεφ. τόμ. Δ'.

Ἡ φιλόσοφος Ἰπατία, διδάσκαλος φιλοσόφου, τοῦ Συνεσίου, ἀπέκτισε φήμην μὲν ἄμετρον, συμπάθειαν δὲ παρὰ τοῦ κοινοῦ ἐνθερμοτάτην· διότι οὐ μόνον ποικίλας γνώσεις, οἷον ἀστρονομικὰς, γεωμετρικὰς, θεολογικὰς, ποιητικὰς εἶχεν, ἀλλὰ καὶ νεότητα, καὶ κάλλος ἐξαισίον, καὶ χάριν, καὶ παρρησίαν, τὴν ἐκ τῆς φιλοσοφίας παρρησίαν, περὶ ἧς ἐκυχᾶτο τῆς Ἀνύτης ὁ πατήρ λέγων, ὅτι παρὰ τῆς φιλοσοφίας ἔμαθε τὸ «πᾶσι θεορρύντως ὁμιλεῖν.» Ἐγένετο δὲ ὁ θυμὸς τῆς μεγαλοφυΐας καὶ τῆς δόξης αὐτῆς, καθ' ὃν ἡ θρησκευτικὴ θεοδράστεια ἐξέκαυσε τὰ πάθη τοῦ ὄχλου τῆς Ἀλεξανδρείας. Ὁ φιλοτάραχος καὶ κοῦρος οὗτος ὄχλος, ὁρμήσας εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου ἱεροκλήρυττον ἡ Ἰπατία φιλοσοφίαν καὶ ἀρετὴν, κατεσπάραξε καὶ διεμέλισε τὴν φιλόσοφον, καὶ τὰ μέλη αὐτῆς διέσπυρεν ἀνά πᾶσαν τὴν πόλιν· ἀλλὰ καὶ πάντα αὐτῆς τὰ συγγράμματα περὶδόθησαν τῷ πυρί.

Ἐνδεκα αἰῶνας μετὰ Χριστὸν πορφυρογέννητός τις τοῦ Βυζαντίου δέσποινα, μέγα φρονοῦσα ἐπὶ τε γένει καὶ σοφίᾳ καὶ ὡραιότητι, ἔταξεν ἑαυτὴν μετὰ τῶν ἱστορικῶν. Ἡ Ἀλεξιάς Ἄννης τῆς Κομνηνῆς εἶναι τὸ μόνον σύγγραμμα Ἑλληνίδος, τὸ περιελθὼν ἀκέραιον μέχρις ἡμῶν.

Τῶν νεωτέρων κριτικῶν τινες, ἐξ ἐκείνων μάλιστα οἵτινες ἐκ συστήματος ψέγουσι πᾶν βυζαντινόν, παραβιάζοντες τὴν Ἄνναν πρὸς τὸν Θουκυδίδην καὶ τὸν Ἡρόδοτον, ἐμίμνησαν αὐτὴν ὡς ἐπιτετηδευμένην, μακρογύρον, ἐκδοτὸν εἰς μεταφορὰς καὶ ἐνδεῆ χάριτος. Ἐτερος δέ τις καὶ πρὸς τὴν σειρήνα τῆς Λέσβου παρέβηκε τὴν ἱστοριογράφον τοῦ Βυζαντίου, ὥπως ἐλαττώσῃ τὴν ἀξίαν αὐτῆς. Καὶ ἀπολύτως μὲν ἡ κρίσις ὀρθή, ἄδικος ὁμῶς· διότι κρίνοντες δὲν πρέπει νὰ συμπαραβάλλωμεν τὰ ἔργα πρὸς τὰ τῶν ἀνθηροτέρων χρόνων, ὧν πρὸ πολλοῦ παρῆλθε τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ δόξα, ἢ πρὸς τὰ τῶν συγχρόνων μὲν, ἀκμασιότερων ὁμῶς ἐθνῶν, ἀλλὰ πρὸς τὰ τοῦ ἔθνους εἰς ὃ ἀνήκουσι τὰ κρινόμενα. Ὁ μὲν Θουκυδίδης καὶ ὁ Ἡρόδοτος καὶ ἡ Σαπφὼ ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἀκμὴν, ἡ δὲ Ἄννα εἰς τὴν παρακμὴν, τὴν ἐσχάτην περίοδον τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας. Ὅπως διέφερον κατὰ τὴν θρησκείαν, τὴν ἀγωγὴν καὶ τὸ ἔνδυμα, οὕτω διέφερον καὶ κατὰ τὴν παιδείαν. Ἡ μὲν Σαπφὼ ἦτο εἰδωλολάτριάς, μονοχίτων, φαινόμηνος, καὶ περιεστοιχίζετο ὑπὸ νέων ἐνθουσιῶντων διὰ τὴν δόξαν καὶ τὸ κάλλος αὐτῆς· ὁ οἶνος, ὁ ἔρωθς καὶ ὁ αἵθριος οὐρανός, ἰδοὺ τί ἐνέπνεον αὐτῇ τὰ οὐράνια ἐκείνα ἄσματα· ἡ δὲ Ἄννα, ὑπείκουσα εἰς τὴν αὐστηρότητα τῶν χριστιανικῶν ἡθῶν, ἐφρουρεῖτο ὑπὸ δούλων, ἐκρύπτετο εἰς τὰ βάθη πολυκλείστου θαλάμου, καὶ μαλθακῶς κειμένη ἐπὶ στρωμάτων περιπορφύρων ὑπηγόρευε τὰς σχοινο-

ταυτὲς καὶ περιελίκτους αὐτῆς περιόδους εἰς γραμματικὴν γράφοντα ἴσως ἐπὶ τοῦ γόνατος. Τῆς μὲν λεσχίας τὰ ποιήματα ἀποπνέουσι πάθος, τῆς δὲ βυζαντίας ἡγεμονίδος ἡ Ἀλεξιάς ῥητορικὴν καὶ φιλαυτίαν. Ἐκείνης ἡ φράσις ἐρμηνεύει ἰδέεας ἀρρενωπούς· ταύτης δὲ ὁ λόγος καθυποτάσσει τὰς ἐννοίας εἰς τὰς λέξεις καὶ βασανίζει χάριν τούτων ἐκείνας. Ἡ μὲν Σαπφὼ ἐκπροσωπεῖ τὴν σφριγῶσαν νεότητα, ἡ δὲ Ἄννα τὸ ἀσθενὲς γῆρας τῆς Ἠλλάδος. Σύγκρισις ἄρα γήρους πρὸς νεότητα οὐ μόνον ἄδικος, ἀλλὰ καὶ ἄλογος ὁμολογεῖται.

Ἀλλ' ἂν ἡ Ἄννα ὡς συγγραφεὶς στερῇται τῶν προτερημάτων τῶν ἐξόχων συγγραφέων τῆς ἀρχαιότητος, ὡς ἱστοριογράφος ὅμως κατέχει τὴν κυριότητα, τὴν πρωτίστην τῶν ἀρετῶν τοῦ ἀναγράφοντος γεγονότα καὶ χαρακτῆρας· ἀγαπᾷ λέγω τὴν ἀλήθειαν καὶ γενναίως ἀποδίδει δικαιοσύνην καὶ πρὸς τοὺς ἀσπονδοτάτους τῶν ἐναντίων. Θαυμαστὴ τῶνόντι ἡ εὐσυνειδησία μετ' ἧς ὁμολογεῖ τὰ πλεονεκτήματα τῶν περὶ Ρωδέρτου καὶ τῶν στυροφόρων, οἵτινες μεταβάντες εἰς τὴν Ἀνατολήν ὅπως ἐλευθερώσωσι τὸν τάφον τοῦ Ἰησοῦ, ἠθέτησαν τοὺς ὄρκους αὐτῶν, ἐπεδούλευσαν ἀσεβῶς τὸν ἐνδοξόν τῆς Ἄννης πατέρα καὶ παρήγαγον τὰς συμφοράς, αἵτινες πρῶται ἐκλόνησαν τὰ θεμέλια τοῦ χριστιανικοῦ θεόπου τοῦ Βυζαντίου (1).

Ἀλλὰ καὶ ἄλλαι ἡγεμονίδες τοῦ Βυζαντίου συνέγραψαν. Εὐδοκία ἢ Εὐδοξία ἢ Μακρομυθολίτισσα, θυγάτηρ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Η', ἐξέπληνσε τὴν Ἰωνίαν, πολλὰ καὶ ποικίλα περιέχουσιν περὶ τε ἡρώων καὶ θεῶν, καὶ τρυγελάφων καὶ δρακόντων, καὶ χιμαιρῶν καὶ ἄλλων τερατολογημάτων. Ὁ δὲ Νικηφ. Γρηγοράς ἐκθειάζει καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ μεγάλου Λογοθέτου καὶ ἐξ Ἀπορρήτων τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρόνικου, καὶ Εὐδοκίαν τὴν Παλαιολογίνην. Καὶ ταύτην μὲν λέγει πολλὴν ἔχουσαν τὴν θύραθεν σοφίαν, τὸν λόγον δεινὸν, τὴν γλῶτταν πειστικὴν καὶ τὴν φωνὴν εὐήχον, ὥστε καὶ ἄλλη θεῶν καὶ ἱπτικῶν ἐπωνομάσθη· ἀλλὰ καὶ κάλλος εἶχεν ἀπαράμιλλον, τοσοῦτω μάλιστα ὥστε οὐ μόνον πρὸς πάντας τοὺς βλέποντας αὐτὴν ἔδριπτε σκῆλην, ἀλλὰ (πράγμα ἀνέκουστον!) καὶ οἱ ἀκούοντες τὴν φῆμιν τοῦ κάλλους αὐτῆς κατεφλέγοντο ὑπὸ πόθου (2).

Ἡ δὲ θυγάτηρ τοῦ ἐξ Ἀπορρήτων καὶ μεγάλου Λογοθέτου εἶχε καὶ αὐτὴ, λέγει ὁ ἀνωτέρω συγγρα-

φεύς, πολλὴν τὴν σοφίαν διό, καὶ τοι νεωτάτη, ἐξομοιώθη πρὸς Πυθαγόραν καὶ Πλάτωνα. Πρακτικῶς δὲ τὰς κυρίας νὰ μὲ συνοδεύσωσιν ὀλίγον, ὅπως ἐξετάσωμεν ὅποιον ἦτο ἡ ἐφάμιλλος αὐτῇ τῶν δύο ἐπιφανεστάτων σοφῶν τῶν ἀρχαίων χρόνων.

Διανυκτερεύοντος τοῦ πατρὸς αὐτῆς τὴν πρώτην ἐβδομάδα τῆς μεγάλης Τεσσαρακοστῆς μετὰ τῶν μοναχῶν ἐν τινὶ ἐκκλησίᾳ, ἐλθὼν περὶ μέσας νύκτας ἀγγελιαφόρος παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ἐκόμισεν αὐτῇ παράδοξον εἶδησιν, τὴν ἐξῆς· ἐνῷ οἱ πελοκυφόροι καὶ οἱ ξιρηφόροι τοῦ ἡγεμόνος ἡτοιμάζοντο νὰ κοιμηθῶσιν, ἤκουσαν αἰφνης χρεματισμὸν περιηγήσαντα τὰ βασιλεία· καὶ ἐπειδὴ τὴν ἑρμὴν ἐκείνην οὐδεὶς ἵππος, οὔτε τῶν βασιλικῶν, οὔτε τῶν συγκλητικῶν, εὐρίσκατο ἐντὸς τοῦ παλατίου ἢ καὶ πρὸ τῶν πυλῶν, κατεθρομβήθησαν ἅπαντες. Ἰσχυντο δὲ ἀπορεῦντες πόθεν ἄρά γε ὁ χρεματισμὸς, ὅτε ἐδρόντισε καὶ δεῦτερος, σφοδρότερος τοῦ πρώτου. Τί δὲ ἀνεκαλύφθη; ὅτι τοὺς δύο ἐκείνους χρεματισμοὺς ἀφῆκεν ὁ ἐπὶ τοῦ τοίχου ἐξωγραφημένος ἵππος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Θορυβηθεὶς λοιπὸν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ, ἐστειλεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ζητῶν ἐρμηνείαν τοῦ πράγματος παρὰ τοῦ σοφοῦ ἐξ Ἀπορρήτων.

Ὁ ἐξ Ἀπορρήτων δὲν ἐδίστασε ν' ἀπαντήσῃ ἀμέσως ταῦτα· « Συγγαίρω σοι, Μεγαλειότατε αὐτοκράτωρ, διὰ τὰ μέλλοντά σου τρόπαια· διότι οἱ δύο χρεματισμοὶ σημαίνουσιν, ὅτι θέλεις κατὰ τρωπῶσαι τοὺς λεηλατοῦντας τὸ κράτος σου Ἀχαιοὺς. »

Τὸν αὐτοκράτορα ὅμως δὲν εὐχαρίστησεν ἡ συγχαρητήριος αὕτη ἀπάντησις· ὅθεν ἀνταποστείλας τὸν διχγγελέα· « Μοὶ λέγεις, ἐμήνυσσε πρὸς τὸν μέγαν Λογοθέτην, τὰ ἀρεστά· διστάζω ὅμως νὰ πιστεύσω αὐτά· διότι, ὅτε ὁ πατήρ μου Μιχαὴλ ἐμελλε ν' ἀνκνήσῃ παρὰ τῶν Λατίνων τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ ἵππος ἐχρεμάτιζε συνεχῶς καὶ ἐτάραττε τὸν Βαλδουίνον. Μήπως οἱ δύο χρεματισμοὶ προμηνύωσι τὰ αὐτά; »

Τὴν ἐπιβῶσαν ὁ ἐξ Ἀπορρήτων ἦλθε πρὸς τὴν αὐτοκράτορα· ἀνοίξαντες δὲ τὰ χρησμολογικὰ βιβλία καὶ ἐξετάσαντες τῶν ἀστέρων τοὺς ὁδούς, ἐμάντευσαν ἐχθρικὴν ἐφοδὸν καὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων κυκλῶνα καὶ τῆς ἡγεμονίας κίνδυνον. Τότε ὁ ἐξ Ἀπορρήτων, μεστὴς μερίμνης, ὑπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια καὶ ἐκάθησε μελαγχολικῶς καὶ σιωπῶν.

Ἐνταῦθα καταδείκνυται ὑπὸ τοῦ βυζαντινοῦ ἱστοριοῦ ἡ πυθαγόρεια καὶ πλατωνικὴ σοφία τῆς νέας κόρης, ἧτις καὶ πνευπερσεβίστη ἐπιτλοφορεῖτο. Ἡ μήτηρ αὐτῆς, βλέπουσα περίλυπον τὸν σύζυγον καὶ μὴ δυναμένη νὰ παρηγορήσῃ αὐτὸν, διότι ἐστερεῖτο τοῦ δώρου τοῦ λέγειν, ἐνευσε πρὸς τὴν πνευπερσεβάστην νὰ εἴπῃ τι πρόσφορον· αὕτη δὲ ἀνυψώσασα πρὸς τὸν πατέρα τοὺς ὀρθόκλους προελόγισεν οὕτω·

(1) Ἀνάγνωθι τὰς ἐν τῇ Δ' καὶ Ε' τόμῳ τῆς Πανδώρας (σελ. 424, 488, καὶ 55, 112) περὶ Σταυροφορικῶν πραγματικῶς τοῦ καθηγητοῦ Κ. Κ. Παπαρρηγοπούλου, ἐν αἷς γίνονται πλατότερον λόγος περὶ τῆς ἐκπροσωποληψίας καὶ τῆς ἀκέραιας συνειδήσεως τῆς Κομνηνῆς.

(2) Ν. Γρηγ. Ρωμ. ἱστορ. Λόγ. II. § γ'.

«Τολμηρὸν μὲν ἴσως καὶ παρπατεῖς, πᾶτες, νέκ κόρη, γλώσσαν ἔχουσα συζῶσαν μετ' ἀμαθίας ὡς ἀπηνία πρὸς τὸν Ὀλυμπόν τῆς σοφίας σου κτλ.»⁽¹⁾ Ἄν τοιαύτην γλώσσαν ὠμίλουν αἱ γυναῖκες τοῦ Βυζαντίου, ἂν ὠνόμαζον τοὺς ἄνδρας Ὀλύμπους σοφίας, καὶ Παρνασσούς μαθησίας, καὶ Ἰμπετοὺς παιδείας, τὸ κατ' ἐμὲ ἐλεεινολογῶ τοὺς ταλκιστῶρους αὐτῶν συζύγους.

Ἄλλ' ὅπως δὴ ποτε καὶ ἂν ὦσι γεγραμμένα ταῦτα δὲν ἀρκοῦσιν ἀξίας· διότι ἐξιστοροῦσιν ἤθη καὶ ἔθιμα, ἅμα δὲ καὶ δεικνύουσι τὸν χαρακτῆρα τῶν χρόνων καθ' οὓς ἐγράφησαν. Βεβαίως προτιμότερον ἦτο ἂν αἱ λόγιοι τῆς ἀρχαιότητος ἔγραφον, ὡς αἱ καθ' ἡμᾶς, ἀναμνήσεις, περιηγήσεις, εἰκόνας, ὑπομνήματα· πόσαι λεπτομερείαι τοῦ ἀγνώστου ἡμῖν ἀρχαίου βίου, λεπτομερείαι ὧν μόναι αἱ γυναῖκες, πολὺ τῶν ἀνδρῶν ὀξυδερκέστεραι, ἀντιλαμβάνονται, ἠθέλομεν ἔχει σήμερον! Ἡ ἱστορία δὲν συνεπληρώθη, τὰ χρονικά τῆς ἀνθρωπότητος δὲν ἀπέκτησαν ἐντελῆ ἀνάπτυξιν, εἰμὴ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ ἀπελευθέρωσιν τοῦ γυναικείου φύλου. Φαντάσθητε ἂν ἀντὶ στίχων ἔγραφεν ἡ Σαπφὼ τὸν βίον αὐτῆς τε καὶ τῶν περὶ αὐτήν· ἂν ἡ Ἀσπασία συνέταττεν ὑπομνήματα περὶ Σωκράτους καὶ Περικλέους καὶ Φειδίου καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστήμιων ἀνδρῶν τῆς βαθυκλεοῦς ἐκείνης ἐποχῆς, δι' οὗοιου θαυμασίου πίνακος ἤθων, ἐθίμων καὶ πραγμάτων ἤθελον εὐεργετήσαι τὴν ἱστορίαν, καὶ ἐκ πόσων κόπων, ἀκάρπων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἤθελον λυτρώσαι τοὺς μεταγενεστέρους ἀρχαιολόγους, οἵτινες ἀνορύσσοντες τὰ σπλάγχνα τῆς γῆς καὶ καταναλίσκόμενοι εἰς συναρμολογίαν συντετριμμένων λίθων, ἀναζητοῦσι καρτερικῶς ἐν ὄνομα, μίαν χρονολογίαν ὅπως πληρώσωσιν ἱστορικὸν τι χάσμα!

Ἄλλ' ὅ,τι δὲν ἐπραΐξαν ὑπὲρ τῆς ἱστορίας αἱ εἰδωλολάτρινες Ἑλληνίδες, ἃς ἐλπίζωμεν ὅτι θέλουσι πράξει εὐεργετοῦσαι τὴν ἱστορίαν αἱ χριστεπώνυμοι αὐτῶν ἀπόγονοι.

Η ΠΡΩΤΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ.

Ἐπιστέλλων τῇ *Παρδῶρα* ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1864 ἔτους, καὶ ὁμιλῶν πρὸς τοὺς ἄλλοις περὶ τῆς φιλοπραγμοσύνης τῶν Ἑλλήνων, ἀνεπόλουν καὶ τὰ ἐξῆς, περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος γραφέντα ὑπὸ τοῦ ἁγγλοῦ περιηγητοῦ Dallaway. «Εἰ καὶ ὅλως ἀσάμαντοι σήμερον οἱ Ἕλληνες μετὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης, δὲν ὑπάρχει ὁμοῦς ἄλλο πλέον

αὐτοῦ τυρβαζόμενον παρὶ τῶν ἐν αὐτῇ γινομένων. Εἰς ἄκρον εὐπιστοὶ καὶ οὐδὲν ἤττον εὐφρεῖς εἰς τὸ πλάττειν νέκ, περὶ τοιούτων μόνον διαλέγονται· διὰ θεωροῦσιν ὡς μέγα μαντεῖον καὶ ἀπλήστως ἀναγινώσκουσι τὴν ἐν Βιέννῃ ἐκδομένην ἐλληνικὴν ἐφημερίδα, κτλ.»⁽¹⁾ Ἀλλὰ ποῖα ἡ ἐλληνικὴ αὕτη ἐφημερίς; Ἰδέαν ἔχων μετὰ πολλῶν ἄλλων ὅτι ἡ κατὰ πρῶτον ἐκδοθεῖσα ἐλληνιστὶ ὑπῆρξεν ἡ τοῦ Κ. Ἀλεξανδρίδου (*Τηλέγραφος*. Ἐν Βιέννῃ 1840), ὑποπεύθην μὴ ἐλαχνάνατο ὁ ἁγγλὸς περιηγητής. Ἀλλ' ὁ Κ. Σοφ. Οἰκονόμος, ὁ εὐλαβῶς περισυνάγων τὰ μνημεῖα τοῦ πρὸ τοῦ 1821 φιλαλογικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων, μοὶ ἀνεκοίνωσεν ἐπ' ἐσχάτων τὴν ὑπὸ τοῦ Dallaway μνημονευομένην, περὶ ἧς, ἀγνώστου οὐσης ἐν γένει, ζητῶ τὴν ἄδειαν νὰ λεπτολογήσω, ἀπανθίζων καὶ τινα τεμάχια ἀπ' αὐτῆς.

Ἡ ἐφημερίς αὕτη ὄνομα ἴδιον δὲν ἔχει, ἀλλ' ἐπιγράφεται ἀπλῶς *Ἐφημερίς*, καὶ τοῦτο μετὰ τὰ πρῶτα ὀκτὼ φύλλα, σύμβολον ἔχοντα ἐντὸς περιζώματος διώροφον οἰκίαν καὶ πλοῖον, δι' ὧν εἰκονίζονται ἴσως ἡ πόλις Βιέννη καὶ ὁ Δούναβις. Τῶν δὲ λοιπῶν φύλλων τὸ ἐμβλημα παριστᾷ βᾶθρον, ἐν μέσῳ οὗ τινος ἀναγινώσκειται ἡ λέξις *Ἐφημερίς*, ἐκ δεξιῶν μὲν ἔχουσα τὸν Ἑρμῆν, ἐξ ἀριστερῶν δὲ τὴν Ἀθηνᾶν, καὶ ἄνω τοῦ βᾶθρου τὴν Φῆμην γονυπετῇ, διὰ δύο σαλπίγγων σαλπίζουσιν.

Τὰ τυπογραφικὰ φύλλα τῆς *Ἐφημερίδος*, ἀρχομένης τὴν 4 Ἰανουαρίου καὶ ληγοῦσης τὴν 28 Ἰουνίου 1793, ἦτοι ἐξάμηνον, εἰσὶν ἐν ὅλοις δύο πρὸς τοὺς πενήτηκοντα· ἐξεδίδοντο ἄρα ἐννέα περίπου κατὰ μῆνα. ἔχουσι δὲ σχῆμα 8^{ον} καὶ ποτὲ μὲν ἕκαστον αὐτῶν σύγκειται ἐκ 16, ποτὲ δὲ ἐξ 22 καὶ ἄλλοτε ἐξ 8 σελίδων. Καὶ ἐπειδὴ ἡ σελίδωσις εἶναι συνεχῆς, ὁ ἀριθμὸς τῶν σελίδων ἀναβάνει εἰς 520, ἀποτελῶν οὕτω βιβλίον ὠρκαζόμενον καὶ διὰ προμετωπίδος, τῆς ἐξῆς:

«Ἐφημερίς εἴτ' οὖν ἀκριβὲς ἀπάνθισμα τῶν κατὰ τὸν ἐνεστώτα χρόνον ἀξιολογοιτέρων, ναὶ μὲν, καὶ ἀκριβεστέρων παγκοσμίων συμβεβηκότων, ἅπερ φιλοπόνως καὶ ἐμμελῶς, δίκην μελίσσης, ἀπανταχόθεν συλλεχθέντα, χάριν τῆς ἐπωφελοῦς τῶν πολλῶν περὶ τὰ νέκ περιεργίας φιλοφρόνως ἐκδίδονται. Περὶ τῶν Μαρτίδων Πούλιου. Βιέννη 1793.»

ὑποθυμίζω δ' ἐν παράδῳ ὅτι τῶν πρὸ τοῦ ἀγῶνος βιβλίων αἱ προμετωπίδες, διεξοδικὸν συνήθως ἔχουσαι τὸ περιεχόμενον, ἐχρησίμευον ἀντὶ προγράμματος ἢ προοδοποιήσεως.

Τίνες δὲ οἱ Μαρτίδαι οὗτοι; ἦσαν τυπογράφοι ἢ ἀπλῶς ἐκδόται, ἢ ἐκδόται ἅμα καὶ τυπογράφοι; Χάρις πάλιν τῷ Κ. Οἰκονόμῳ ἐλύθη καὶ αὕτη ἡ ἀπο-

(1) Νικ. Γρηγ. Ρώμ. ἱστορ. Β'. § 5'.

(1) Παγδ. Τόμ. ΙΕ', σελ. 555.